

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Sabina Šlapáková

Surogační mateřství

Diplomová práce

Olomouc, 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Surogační mateřství vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci, dne 31. 7. 2019

Sabina Šlapáková

Chtěla bych poděkovat vedoucí diplomové práce, paní JUDr. Lence Westphalové, Ph.D., za odborné vedení, hodnotné rady a vstřícný přístup. V neposlední řadě patří velké poděkování mé rodině, která mi byla velkou oporou při psaní této práce i při celém studiu.

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
Rodina	9
Nejlepší zájem dítěte	10
Náhradní mateřství	12
Pojem náhradního mateřství	12
Úvod do právní úpravy náhradního mateřství	13
Právní úprava náhradního mateřství	15
Asistovaná reprodukce	18
Podmínky asistované reprodukce	19
Osvojení	21
Náhradní mateřství v praxi	25
Trestněprávní problematika náhradního mateřství	29
Relevantní judikatura	32
I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017	32
Paradiso a Campanelli v. Itálie	33
Baby M	34
Právní úprava ve vybraných zemích	35
Ukrajina	35
Velká Británie	37
Německo	38
Dostatečnost právní úpravy?	40
Abstrakt	45
Seznam použité literatury	47
Monografie a články	47
Internetové zdroje	49
Právní předpisy	50
Judikatura	50

Seznam použitých zkratek

OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ÚS	Ústavní soud

Úvod

Neplodnost v určité míře doprovází lidstvo samo již od nepaměti, což můžeme soudit například z knihy Genesis a příběhu o Abrahamovi a jeho ženě.¹ Ačkoliv se v daném případě jednalo o narození dítěte skrz otrokyni, ukazuje nám tento příběh na skutečnost, že jistá forma náhradního mateřství byla užívána ještě dávno před tím, než rozvoj vědy a techniky dosáhl takového bodu, že bylo možno přivést na svět geneticky příbuzného potomka prostřednictvím jiné ženy. Moderní lékařská věda zaznamenala v posledních padesáti letech obrovský rozvoj, a ačkoliv je dnes možné prakticky všechno, vědecké, ale i laické kruhy stále váhají, zda problematiku náhradního mateřství pozitivně upravit, popřípadě jak.

Nad problematikou dětí ze zkumavek se světoví odborníci začali zamýšlet v průběhu osmdesátých let. Prvním takto narozeným dítětem byla Luisa Brownová, která se narodila v roce 1978. Od té doby došlo k dalšímu masivnímu rozvoji na poli lékařském a vědeckém. Z britského prostředí je známý případ Baby M z roku 1986 rozhodnutý v neprospěch náhradní matky, která si chtěla narozené dítě ponechat. V době rozhodování případu právní úprava zcela chyběla, ačkoliv byla později téhož roku vydána v podobě "Surrogacy Agreement Act".²

V českém prostředí se jako jeden z prvních věnoval problematice sporného určování mateřství prof. Haderka, který ve svém článku "Surogační mateřství" z roku 1986 upozorňoval na případy, na které není možné zásadu "mater semper certa est" uplatnit a také na to, že ačkoliv spory o určování mateřství nejsou příliš běžné, je třeba tuto problematiku pozitivně upravit.³

V českém prostředí byla vhodnost legislativní úpravy institutu náhradního mateřství zdůrazněna v roce 2009.⁴ V souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku mnozí odborníci očekávali, že bude opětovně otevřena diskuse o přijetí nové právní úpravy náhradního mateřství. Nestalo se tak, a zákon pouze setrval na zásadě, že matka dítěte je vždy jistá a favorizoval náhradní mateřství pouze prolomením zásady zákazu osvojení mezi příbuznými. Ve této diplomové práci se tedy budeme zabývat otázkou, zda by měla být právní úprava přijata, popřípadě jak by měla vypadat. Zda by nebylo vhodnější náhradní mateřství přímo zakázat nebo dokonce kriminalizovat.

Předtím, než se pustíme do analýzy samotné právní úpravy náhradního mateřství, rozhodla jsem se v první a druhé kapitole práce vyložit dva klíčové termíny úzce související s problematikou náhradního mateřství. Prvním z nich je pojem rodina. Druhým je princip nejlepšího zájmu dítěte.

¹ Bible, Praha 1985, 16.1, str. 33.

² Lojková, Jana. In COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2010.

³ HADERKA, Jiří. Surogační mateřství. Právní obzor, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917.

⁴ ŠESTÁK, Martin. Kovářová s Juráskovou otevírají cestu náhradnímu mateřství [online]. Česká televize, 02. 09. 2009 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelivize.cz/ct24/domaci/1387477-kovarova-s-juraskovou-oteviraji-cestu-nahradnimu-materstvi>>.

Právě tento princip úzce souvisí s rozhodováním soudů ve věcech nezletilých a pro účely práce je vyložení tohoto pojmu klíčové.

Ve třetí kapitole se budeme věnovat samotnému institutu náhradního mateřství. Dozvíme se, v čem tkví jeho podstata, jaké jsou jeho formy, a kdy se daný institut používá. V této kapitole se také dozvíme o snahách z roku 2009, které otevřely celostátní diskusi o tom, zda institut pozitivně upravit, či ne. V závěru třetí kapitoly budeme právní úpravu náhradního mateřství analyzovat.

Asistované reprodukci, jako prostředku k početí a narození zdravého dítěte prostřednictvím náhradní matky, se budeme věnovat ve čtvrté kapitole. Budeme zkoumat nejen relevantní právní úpravu, ale také podmínky, které tato právní úprava stanoví.

Jediným prostředkem, jak se objednatelský pár stává rodiči narozeného dítěte z náhradní matky je prostřednictvím osvojení. Z tohoto důvodu budeme v následující páté kapitole řešit zákonnou úpravu osvojení včetně procesního hlediska. Osvojení považuji za finální fázi procesu náhradního mateřství, a proto tuto kapitolu zařazuji systematicky až za výklad institutu náhradního mateřství a asistovanou reprodukci, jako by k narození dítěte již došlo.

Během psaní diplomové práce mě mnohokrát napadlo, že by bylo nanejvýše vhodné teoretické znalosti propojit se skutečným příběhem. Z tohoto důvodu jsem se několikrát snažila zkontaktovat náhradní matky prostřednictvím jejich inzerátů prezentovaných na různých internetových stránkách a zeptat se na jejich skutečné příběhy. Odpověděla mi pouze jedna žena, která se stala duší mé práce a její příběh je popsán v kapitole číslo šest.

Kapitola číslo sedm se zabývá trestněprávní problematikou náhradního mateřství. V tomto ohledu bych tuto problematiku považovala spíše za doplňkovou, protože v judikatuře nejsou známy případy, že by náhradní mateřství bylo doposud jakkoliv kriminalizováno. S ohledem na zásadu trestní represe a jednotlivé skutkové podstaty trestných činů, které mohou být pokládány jako možné, se mi kriminalizace jeví jako příliš tvrdá a nepravděpodobná.

Cílem práce je analyzovat nejen českou právní úpravu, ale také právní úpravy cizích států, a to konkrétně Ukrajiny, Velké Británie, Německa v kapitole číslo devět. S ohledem na analýzu právních úprav jsem ve své práci užila výklad jazykový doplněný o výklad subjektivně historický a systematický. V souvislosti s poznatky, které jsem nabíla při psaní této práce, bych ráda naznačila možné budoucí směřování právní úpravy v České republice v kapitole číslo deset.

Výše uvedené téma jsem si vybrala z důvodu zajímavosti. Rodinné právo jako takové mi bylo vždy blízké, a chtěla bych se mu věnovat do budoucna. Proto již první zmínka o náhradním mateřství na prvním semináři mě uchvátila. Do té doby jsem o tomto tématu neslyšela a z tohoto

důvodu jsem se rozhodla, že prostřednictvím diplomové práce budu mít dostatek prostoru institut dostatečně nastudovat.

1. Rodina

"Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí. "

Lev Nikolajevič Tolstoj

Jednou z nejdůležitějších zásad, na kterých záleží soukromé právo je zvláštní ochrana rodiny, a s tím také související ochrana rodičovství a mateřství. Ačkoliv zůstává rodina základní společenskou jednotkou, jejíž podoba se průběhu času i prostoru mění, zákonodárce ani judikatura se nehodlaly pokoušet o všezahrnující formulaci definice pojmu rodina, a tuto přenechaly na jiných společenských disciplínách. Jedním z důvodů absence legální definice pojmu rodina může být fakt, že rodina jako taková není sama o sobě subjektem právních vztahů, kterými jsou pouze jednotliví členové rodiny.⁵ V této souvislosti můžeme zmínit například definici rodiny obsaženou v Psychologickém slovníku, kde je za rodinu považována společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.⁶

Ústavní soud zastává názor, že pro účely práva není důležité rodinu definovat, ale pouze vytvořit podmínky pro to, aby byla ochrana rodiny dostatečně zajištěna a rodinné vztahy se mohly nerušeně rozvíjet. "Postačuje proto konstatovat, že pojem "rodina" chápe Ústavní soud primárně nikoliv jako jakýsi umělý sociální konstrukt, nýbrž především jako konstrukt biologický, založený na pokrevním příbuzenství osob, které spolu žijí, případně jako vztah nepříbuzenský, který vztah biologický napodobuje." ⁷

V posledních desetiletích došlo k mnohým proměnám v sociální realitě rodiny. V této souvislosti jsou soudy konfrontovány s povinnostmi ochrany jednak tradiční rodiny, ale také ochrany společenství osob založených méně tradičnějším způsobem. Sám Ústavní soud ve své judikatuře vyslovil názor, že nemůže zavírat oči před novou sociální realitou v podobě nesezdaných párů, popřípadě neúplných rodin, a nemůže určovat lidem, jak mají žít, ale následně hned dodal, že on sám nevidí rozumný důvod k tomu, aby přispěl k další erozi tradičních rodině-právních vztahů.⁸

⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milena, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. Brno: Doplněk, 2006. 398 s.

⁶ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. PORTÁL, Praha, 2000, s. 512.

⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15

⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15

2. Nejlepší zájem dítěte

V souvislosti s rozhodováním soudů ohledně věcí týkajících se nezletilých dětí soudy užívají všeobecně užívaný a prvořadý princip nejlepšího zájmu dítěte.⁹ Právě tento princip je velmi důležitý v otázce rozhodování ohledně osvojení nezletilého dítěte a nepřímo se tedy dotýká i náhradního mateřství. Ústavní soud se interpretací tohoto principu zaobírá téměř od své existence a prostřednictvím argumentace při rozhodování svých případů neustále vytváří a doplňuje tento neurčitý právní pojem. Nejlepší zájem dítěte nemůže být jednoznačně definován právě díky potřebě posouzení každého jednotlivého individuálního případu, vzhledem ke všem okolnostem. V nálezu Ústavního soudu pod sp.zn I. ÚS 1506/13 se Ústavní soud vypořádal s problémem absence jakéhokoliv vymezení nejlepšího zájmu dítěte jako neurčitého právního pojmu, který byl i tak do té doby jedním ze základních principů rodinného práva, a s odkazem na Komentář Výboru OSN pro práva dítěte se pokusil o objasnění významu tohoto pojmu následovně: "Koncept nejlepšího zájmu dítěte je flexibilní a adaptabilní. Měl by být přizpůsoben a definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě či děti, jichž se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jejich osobním poměrům, situaci a potřebám. V rámci individuálních rozhodnutí musí být nejlepší zájem dítěte hodnocen a stanoven ve světle specifických okolností konkrétního dítěte. "¹⁰ Podrobnějšímu vymezení nejlepšího zájmu dítěte se Ústavní soud nezabýval a nastínil vodítko obecným soudům pro interpretaci a aplikaci užití tohoto základního obecného principu v konkrétních individuálních situacích. Ústavní soud zavrhl použití principu nejlepšího zájmu dítěte jako vágního a abstraktního argumentu bez posuzování okolností konkrétního případu, aby se vyvaroval zažitě stereotypní praxi obecných soudů směřujících k aplikaci obecných, tradičně uznávaných a používaných modelů fungování rodinných vztahů nad zájmem dítěte definovaným v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. "Tyto modely, jakkoliv jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou postihovat situaci každého jednotlivého nezletilého dítěte. Je proto věcí obecných soudů, aby při zohledňování všech konkrétních okolností daného případu a z nich vyplývajícího zájmu dítěte, který musí být vždy předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy nebo správními orgány, rozhodly o konkrétní podobě nejvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a

⁹ TRÁVNÍČEK, M. Střídavá Péče. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 7.

¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 05. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13

děťmi.“¹¹ K uvedenému je třeba dodat, že zájem dítěte není trvalý pojem, ale jeho obsah a význam se mění s názorem společnosti na postavení dítěte ve společnosti.¹²

V judikatuře Ústavního soudu vystupuje nejlepší zájem dítěte samostatně, ale častěji také v souvislosti s dalšími principy ochrany práv dítěte, rodiny a rodinného života. Při posuzování konkrétních případů je nutno zhodnotit vzájemnou souvislost a kolizi těchto právem chráněných zájmů.¹³ V dřívějších nálezech označil Ústavní soud zájem dítěte jako nejvyšší imperativ mající přednost před ostatními právem chráněnými zájmy.¹⁴ Později postupoval Ústavní soud zdrženlivěji, když ve svém nálezu judikoval, že je princip nejlepšího zájmu dítěte prvořadý, ale ne absolutní a výlučný.¹⁵ V konkrétním případě je vždy třeba poměřovat v kolizi stojící zájmy tak, aby výsledné řešení nejlépe odpovídalo "maximálnímu prospěchu dítěte a minimální újmě ostatních".¹⁶

V tomto ohledu bych ráda zmínila velmi zdařilou definici M. Trávníčka, který nejlepší zájem dítěte charakterizuje jako "požadavek na prostředí, ve kterém bude dítě vyrůstat, které by mělo být v atmosféře porozumění, lásky, tolerance, štěstí, harmonie, stabilního prostředí, vedoucí k jeho pozitivnímu vývoji ve všech směrech".¹⁷ Z výše uvedeného se náhradní mateřství může jevit jako problematické, ale za splnění požadavků na prostředí pro růst a vývoj dítěte můžeme dospět k závěru, že i náhradní mateřství je v nejlepším zájmu dítěte.

¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 01. 2005, sp. zn. II. ÚS 363/03

¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. Právní rozhledy, 2017, č. 15-16, s. 524.

¹³ HOFMANNOVÁ, Helena. Vývoj interpretace (nejlepšího) zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu. Ministerstvo práce a sociálních věcí, s. 5.

¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 07. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09 a Nález Ústavního soudu ze dne 26. 08. 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09

¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 08. 07. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

¹⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. Právní rozhledy, 2017, č. 15-16, s. 524.

¹⁷ TRÁVNÍČEK, M. Střídavá Péče. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 7.

3. Náhradní mateřství

3.1. Pojem náhradního mateřství

Náhradní mateřství je staré jako lidstvo samo. První zmínky můžeme nalézt v Bibli, v příběhu o Abrahamovi a jeho ženě, která nemohla počít potomka, a proto muži řekla: "Hle, Hospodin mi nedopřál, abych rodila, vejdi tedy k mé otrokyni, snad budu mít syna z ní."¹⁸ Otrokyň skutečně porodila Abrahamovi syna. Uvedený způsob náhradního mateřství můžeme dnes považovat za přežitý. S rozvíjející se vědou a novými metodami asistované reprodukce přicházejí na svět děti zcela jiným způsobem, ale stále hovoříme o náhradním mateřství, jako o jednom z léků na rostoucí neplodnost.¹⁹

Surogátní mateřství nebo také surogační mateřství můžeme popsat velmi zjednodušeně jako formu mateřství, ve které figuruje větší množství osob, než je obvyklé. Na rozdíl od tradičního mateřství zde figuruje náhradní matka, která odnese plod a porodí dítě pro jiné osoby (objednatelský pár), které se stávají rodiči de iure opatrovnicktím. Je tedy zřejmé, že dítě si dále neponechá, a to je v budoucnu vychováváno v jiné rodině.

Náhradní mateřství je možné v případech, kdy objednatelský pár nemůže mít děti. Jde zejména o situace, kdy žena nemůže ze zdravotních důvodů otěhotnět, popřípadě donosit a porodit plod. Náhradní matka může otěhotnět přirozeně, ale častěji se využívá metod asistované reprodukce, kdy rozlišujeme dva typy surogačního mateřství: tradiční a gestační, a to na základě genetického materiálu, který byl užit k oplodnění náhradní matky. Vajíčka k oplodnění náhradní matky mohou být totiž poskytnuta jak ženou z objednatelského páru, náhradní matkou, tak i třetí osobou.

Gestační, nebo také neúplné surogátní mateřství, je považováno za vhodnější a v praxi se užívá častěji. Podstatou je užití genetického materiálu (vajíčka) od ženy z objednatelského páru, popřípadě dárkyně. Na rozdíl od tradičního (úplného) surogátního mateřství náhradní matka nenese a neprodí dítě s vlastními geny, a tudíž zde existuje daleko větší šance, že si předání dítěte později nerozmyslí.²⁰ Na rozdělení do těchto dvou kategorií nemá vliv původ genetického materiálu z mužské linie.

Definici náhradní matky můžeme nalézt v Blackově právnickém slovníku, kdy je náhradní matka definována jako "žena, která je uměle oplodněna spermatem manžela jiné ženy. Otěhotní,

¹⁸ Bible, Praha 1985, 16.1, str. 33.

¹⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Děti téměř kukaččí. Rodinné listy, 2014, roč. 3, č. 9, s. 25.

²⁰ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy. 2016, č. 6, s. 193-201.

donosí dítě a po porodu převede svá rodičovská práva na skutečného otce a jeho manželku." ²¹ Uvedená definice se zdá být poněkud problematická, protože platné právo neumožňuje převod rodičovských práv. Z dalších definic můžeme zmínit definici obsaženou v Právnickém slovníku: "Jde o případ tzv. matky hostitelky, kdy oplozené vajíčko je implantováno jiné ženě, která dítě donosí, porodí a odevzdá biologické matce dítěte." ²² Zde se zase pouze jedná o případ částečného náhradního mateřství a definice nerespektuje možnost, že bude genetický materiál poskytován samotnou náhradní matkou. Z uvedeného je zřejmé, že obecné definice jsou problematické a jen těžko lze obsáhnout všechny možnosti náhradního mateřství.

V praxi si můžeme představit situaci, kdy je genetický materiál poskytován náhradní matkou a současně manželem z objednatelského páru, popřípadě jiným mužem. Genetický materiál může být také poskytnut objednatelským párem a vložen do dělohy náhradní matky bez jejího genetického přičinění, popřípadě může mít úplně jiný původ než od osob zúčastněných na náhradním mateřství. Je tedy patrné, že obecná definice náhradního mateřství, která by vyhovovala všem situacím, je tudíž prakticky nemožná. Je však důležité, že jsme schopni popsat základní charakterové znaky surogátního mateřství, a to existenci matky hostitelky, která na základě domluvy odnosí a porodí plod pro objednatelský pár.²³

3.2. Úvod do právní úpravy náhradního mateřství

Ve světě, dokonce ani v Evropské unii neexistuje jednotný model právních úprav náhradního mateřství. Jednotlivé státy k této problematice přistupují různě. Častým je úplný zákaz náhradního mateřství, ke kterému se kloní většina vyspělých evropských států. Jde zejména o Francii, Německo, Itálii, Španělsko a další státy.²⁴ Některé státy se vydaly cestou pozitivní právní úpravy, a nakonec známe národní legislativy, jejichž zákonodárce ohledně náhradního mateřství mlčí.

Je na státech, jakou úpravu si zvolí. Každý zákonodárce vždy vycházel z určitých etických, hodnotových, popřípadě náboženských otázek, které vyhodnotil v konfrontaci s motivy politickými, povahami a názory obyvatel, a zvolil řešení, které nejvíce vyhovuje tamnímu přesvědčení. Například legislativa již zmíněného Německa se vydala cestou úplného zákazu

²¹ Black, H. C. Blackův právní slovník. 2. svazek. Přeložil Balaš, V. a kol. Praha: Victoria publishing, 1993, s. 1318.

²² Hrušáková, M. in Hendrych, D. a kol. Právní slovník. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

²³ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy. 2016, č. 6, s. 193-201.

²⁴ PETRENKO, Jana. Náhradní mateřství – kde je poptávka, bude taky nabídka [online]. Zdravotnickýdeník.cz, 11. 04. 2019 [cit. 18. 07. 2019]. Dostupné na

<<https://www.zdravotnickýdeník.cz/blog/nahradni-materstvi-poptavka-bude-taky-nabidka>>.

náhradního mateřství z důvodů historických. Jejich obavy pramenily z hrůz, které se děly v nacistickém Německu.

V roce 2009 u nás byla tehdejší ministryní spravedlnosti, JUDr. Danielou Kovářovou, a její kolegyní, ministryní zdravotnictví, Danou Juráskovou otevřena celostátní debata na téma surogátního mateřství. Paní Kovářová si byla vědoma nedostatečné právní úpravy a dalších úskalí, která jsou s uvedenou problematikou spojena. Mnozí z řad právníků, ale i lékařů však byli udiveni, proč se debata na uvedené téma otevřela. Důvodem bylo to, že se o náhradním mateřství do té doby příliš nemluvalo. Vše bylo zahaleno šedým pláštěm a společnost naoko předstírala, že nic podobného neexistuje. Problematika náhradního mateřství si našla mnoho odpůrců. Ve svém článku paní doktorka jen letmo vzpomíná na některé názory a příspěvky veřejnosti do celostátní debaty z konference u kulatého stolu: "Ze všech stran se začaly ozývat hlasy, zastávající názor, že jde o krok špatným směrem, o cestu do pekel dlážděnou nekalými úmysly, o nepřirozené jednání a zneužití medicíny, které by mělo být zákonem zakázáno."²⁵

Při jednání u kulatého stolu se sešli odborníci z řad právníků a lékařů, kteří se pomocí komparace světových právních úprav náhradního mateřství snažili nalézt vhodné řešení právě pro české prostředí. Ministerstvo spravedlnosti ve svých materiálech z jednání u kulatého stolu předpovědělo budoucí směřování právní úpravy náhradního mateřství. Vhodnou inspirací byla v té době užívaná právní úprava ve Velké Británii, která předpokládala nevynutitelnost smluv o náhradním mateřství a naplnění přesně stanovených podmínek k tomu, aby se sociální rodiče stali rodiči právními.²⁶

Z materiálů Ministerstva spravedlnosti vydaných v souvislosti s debatou ohledně náhradního mateřství vyplývalo to, že by se zákonodárci měli vydat cestou novelizací stávajících právních předpisů, nikoliv tedy k vydání nových právních předpisů. Dále se počítalo s tím, že bude zásada "mater semper certa est" zachována, a tudíž budou smlouvy ohledně náhradního mateřství nevynutitelné. Co je zajímavé, počítalo se s přijetím zvláštního postupu inspirovaného britskou úpravou, kdy za splnění striktně stanovených zákonných podmínek a následnému rozhodnutí soudu ve zkráceném řízení dojde prostřednictvím nového typu osvojení k úpravě poměrů dítěte a sociálních rodičů. Mezi ministerstvem předpokládané podmínky pro zkrácené řízení byla například již zmíněná sepsaná nevymahatelná surogátní smlouva, způsobilost účastníků a jejich dostatečné poučení, souhlas s osvojením, včasné podání žádosti a další.²⁷

²⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Děti téměř kukaččí. Rodinné listy. Praha: JUDr. Karel Havlíček, 2014, roč. 3, č. 9, s. 24-29.

²⁶ LOJKOVÁ, Jana. In COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2010.

²⁷ tamtéž

Ministerstvo si však vážně uvědomovalo, že přijetí a zakotvení nového způsobu řešení nebude okamžité, ale předpokládalo přijetí nové úpravy v horizontu i několika let. Od otevření debaty v roce 2009 uběhla již pěkná řádka let, nabyl účinnosti nový občanský zákoník, ale čekané právní úpravy jsme se stále nedočkali. Paní doktorka Kovářová ve svém článku "Děti téměř kukaččí" vyslovila názor, že ačkoliv se na poli právní úpravy náhradního mateřství téměř nic nezměnilo za uplynulých pět let, došlo ke změnám v sociální realitě nejen vzrůstem nabídky a poptávky tohoto léku na vzrůstající neplodnost, ale také stále častějšími debatami ohledně problematiky náhradního mateřství. Svůj článek uzavřela předpovědí, že naši společnost stále čeká "zásadní diskuse o tom, co je morální a etické."²⁸

3.3. Právní úprava náhradního mateřství

Právní úprava celého rodinného práva je obsažena s účinností od 1. 1. 2014 v občanském zákoníku, jako základním kodexu soukromého práva. Do této doby byl platný a účinný zákon o rodině. Právní úprava mateřství je pokládána za základní normu stanovící status člověka, od kterého se odvíjí úprava dalších institutů, nepůsobí tedy pouze jako základ institutu náhradního mateřství, ale odvíjí se od něj také například úprava otcovství. Český právní řád vychází z tradičního pravidla, které říká, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Uvedené je zakotveno v §775 OZ a bylo převzato téměř beze změny. Ustanovení svědčí římskoprávní zásada "mater semper certa est", která vyjadřuje vztah matky s dítětem na základě porodu. "Mateřství je tedy faktem porodu založeno vždy, bezvýjimečně, aniž je k tomu třeba jakéhokoliv projevu vůle ze strany matky."²⁹

Ustanovení týkající se určení matky se do českého právního řádu dostalo až novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb., kdy byl současně změněn název části druhé hlavy třetí zákona z "Určení otcovství" na "Určení rodičovství". K této novele došlo v souvislosti s rozvíjející se vědou a novými medicínskými technikami, zejména asistovanou reprodukcí.

Ačkoliv před účinností novely podobné ustanovení v právním řádu chybělo, bylo také dovozováno, že při určování mateřství je nejdůležitější skutečností porod. Stejně tak jako dnes byl řešen i přechod dítěte do jiné rodiny, prostřednictvím osvojení za splnění všech zákonných požadavků a všechny surogační smlouvy byly považovány za neplatné.³⁰

²⁸ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Děti téměř kukaččí. Rodinné listy, 2014, roč. 3, č. 9, s. 25.

²⁹ FRINTOVÁ, Dita. § 775 Mateřství. In: ŠVESTKA, Jiří. DVOŘÁK, Jan. FIALA, Josef. ZUKLÍNOVÁ, Michaela aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655-§ 975) Dostupné v Systému ASPI. ASPI_ID KO89_b2012CZ. Wolters Kluwer.

³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck. 2009, 558 s.

Právní úprava mateřství je vyjádřena kogentní normou, od které se nelze odchýlit a je třeba ji interpretovat jednak ve světle přirozenoprávní filozofie, a jednak ve světle výkladových ustanovení občanského zákoníku. Jedná se například o ustanovení §1 odst. 2 občanského zákoníku, který stanovuje, že mimo jiné jsou "zakázána ujednání týkající se postavení osob." Právě díky výše uvedenému se neuplatní další principy soukromého práva, z nichž můžeme například zmínit autonomii vůle, popřípadě zásadu "vše je dovoleno, co není výslovně zakázáno", které musí kogentní právní úpravě ustoupit. V řadách laické veřejnosti dochází k pochybnostem a debatám ohledně možného odchýlení právě na základě zásad soukromého práva, a to vede k možné nejistotě. Z tohoto důvodu by bylo vhodnější, aby právní úprava zahrnovala výslovné ustanovení týkající se neplatnosti dohod a surogačních smluv. Obdobné ustanovení obsahuje §82 slovenského zákona o rodině,³¹ který v odstavci druhém výslovně stanoví: "Dohody a zmluvy, ktoré sú v rozpore s odsekom 1, sú neplatné. " Odstavec jedna je téměř stejný s naším ustanovením. Zajímavostí je, že obdobné ustanovení odstavce dva se objevovalo v mnoha pracovních verzích našeho občanského zákoníku. Ještě v roce 2001 tvůrci nového kodexu počítali s ustanovením, které výslovně stanovilo, že žaloba genetické matky proti matce biologické nebude úspěšná.³² Bohužel bylo ustanovení před dovršením vypuštěno z textu pro nadbytečnost.

Ačkoliv výslovné vyjádření v OZ chybí, důvodová zpráva ustanovení rozvádí a dodává: "Je nepochybné, že žalobě ženy, která byla dárkyní genetické látky, proti ženě, která dítě porodila, nelze vyhovět."³³

Český zákonodárce šel oproti úpravám v sousedních zemích jinou cestou. Ačkoliv institut náhradního mateřství není pozitivně upraven a nenajdeme jednotnou právní definici,³⁴ zákonodárce zcela nemlčí a institut se do právního řádu dostal prostřednictvím jediné zmínky u právní úpravy osvojení, kdy došlo k prominutí zákazu blízkého příbuzenství v případě osvojení. Ustanovení §804 OZ zní: "Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství." Ustanovení tedy předpokládá náhradní mateřství, a tudíž ho uznává jako možné a tedy legální.³⁵

Ačkoliv se vedly rozsáhlé debaty ohledně návrhu nového občanského zákoníku a potřeby zakotvení právní úpravy náhradního mateřství, surogační smlouva jako typová nebyla do finální

³¹ zákon č. 36/2005, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

³² Srov. zejména Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Leges, 2001, s. 167, dikci „bude výslovně uvedeno, že žaloba genetické matky proti ženě, která dítě porodila, nemůže být úspěšná“.

³³ Důvodová zpráva k OZ

³⁴ a to dokonce ani v zákoně č. 373/2011, o specifických zdravotních službách

³⁵ JÁNSKÁ, Lucie. Konec tabu. Stovky dětí v Česku porodily náhradní matky. Prvnímu je už 21 [online]. Lidovky.cz 22. 07. 2014 [cit. 25. 07. 2019]. Dostupné na

<http://relax.lidovky.cz/ja-nahradni-matka-0e2-/zdravi.aspx?c=A140721_204119_in-zdravi_jzl>.

podoby nikdy zahrnuta. Zákonodárci se nechali inspirovat názory významných českých odborníků, z nichž můžeme například zmínit Jiřího Haderku,³⁶ který argumentoval v neprospěch zakotvení surogační smlouvy do občanského zákoníku.

Na základě výše uvedeného lze mít za to, že současná úprava náhradního mateřství s absencí surogační smlouvy vyhovuje jednak judikatuře ESLP, ale také tradičnímu modelu rodiny, jaký je běžný v evropském prostředí. Dle mého názoru se zákonodárce šalamounsky popasoval s problémem vyřešení nutné právní úpravy. Řešení problému svědčí tolerantnímu českému prostředí, kdy na jedné straně nedochází k přímému zákazu náhradního mateřství, a na straně druhé nedochází ani zdaleka k "povolení náhradního mateřství a vytvoření prostoru pro uzavírání surogačních smluv."³⁷

Jak se tedy objednatelský pár stává rodiči dle platné právní úpravy? Jediným státem reprobovaným způsobem je již zmíněné osvojení. Právní úprava osvojení je obsažena v §794 a násl. OZ, kdy hovoříme o klasickém přímém osvojení. Ve prospěch náhradního mateřství existuje pouze jedna výjimka v podobě neexistence zákazu blízkého příbuzenství. Jinak probíhá osvojení zcela standardně, ať se jedná například o souhlasy matek, popřípadě lhůty k udělení souhlasu s osvojením.

Současná právní úprava tedy vyhovuje mezinárodním závazkům státu (zejména čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte,³⁸ který prohlašuje zájem dítěte předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, popřípadě článek 7 odst. 1, který přikazuje dítě registrovat okamžitě po narození a stanoví dítěti další práva). Důležitým mezinárodním dokumentem je také Úmluva o lidských právech a biomedicíně, která stanoví, že zájmy a blaho lidské bytosti jsou nadřazeny zájmům společnosti nebo vědy, a článek 21 zakazuje finanční prospěch, neboť říká, že lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu³⁹) a také judikatuře ESLP, když postavení dítěte musí být od počátku jasné a nezpochybnitelné a porušení zákazu týkajícího se postavení osob je od počátku neplatné. Zákonodárce se snaží sporům o dítě předcházet již tím, že stanoví nevymahatelnost surogační smlouvy. V případě, že ke sporu dojde, situace by měla být napravena co nejrychleji dle nejlepšího zájmu dítěte v řízení o určení a popření mateřství dle §426 ZŘS. Uvedené ustanovení se jeví jako nadbytečné, jelikož pouze odkazuje na ustanovení týkající se řízení o určení a popření otcovství obsažená v §417 a násl. ZŘS, která mají být užita přiměřeně.

³⁶ HADERKA, Jiří. Surogační mateřství. Právní obzor, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917.

³⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícími mateřství. Právní rozhledy. 2015, č. 21, s. 725-732.

³⁸ Úmluva byla publikována ve sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb., a závazná je pro Českou republiku od 6. února 1991.

³⁹ Úmluva byla publikována ve sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 96/2001 Sb., a závazná je pro Českou republiku od 24. června 1998.

4. Asistovaná reprodukce

"Manželství bez dětí je jako den bez slunce. "

Walther von der Vogelweide

Problematika asistované reprodukce úzce souvisí s náhradním mateřstvím z toho důvodu, že neplodné páry, které nemohou z jakékoliv příčiny přivést na svět vlastní děti, přistupují k této možnosti prostřednictvím specializovaných klinik. Početí dětí jiným způsobem, zejména souloží, je minimální.⁴⁰

Asistovaná reprodukce je upravena zejména v zákoně č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách a dále v zákoně č. 371/2012 Sb., o zdravotních službách. Dle ustanovení §3 zákona o specifických zdravotních službách se asistovanou reprodukcí rozumí "metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy." ⁴¹ Ze znění zákona jasně vyplývá, že je jedná o soubor postupů vedoucích k početí dítěte. Zákon vymezuje také další pojmy jako například "zárodečné buňky" a vymezuje podmínky pro realizaci asistované reprodukce.

K oplodnění ženy prostřednictvím asistované reprodukce může dojít jednak využitím vlastního vajíčka, ale také prostřednictvím vajíčka ženy jiné. Právě druhý případ se týká problematiky náhradního mateřství, protože využití vlastního vajíčka nepřináší žádné větší právní komplikace. Umělé oplodnění je v tomto případě pouze jinou alternativou k oplodnění ženy přirozenou cestou.

Ze znění zákona jasně vyplývá, že musíme asistovanou reprodukci vnímat jako soubor postupů směřujících k jedinému cíli, k narození zdravého dítěte. Možná by se zdálo vhodnější stanovit cíl asistované reprodukce k narození dítěte, ale slovo zdravé jsem užila záměrně, jelikož zákon o specifických zdravotních službách ve svém §3 stanoví, že metody a postupy asistované reprodukce se také uplatní v případě potřeby včasného genetického vyšetření embrya, pokud jde o předcházení zdravotních rizik ve formě přenosu geneticky podmíněných nemocí a vad.

Můžeme rozlišovat více metod umělého oplodnění, k nejčastějším patří metoda fertilizace in vitro, tedy tzv. mimotělní oplodnění s následným přenosem, kterou popisuje Šínová a kol. ve své publikaci následovně: "Umělé oplodnění neboli asistovaná reprodukce je proces, kdy je ženská

⁴⁰ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, SOVOVÁ, Olga. Náhradní mateřství v právní praxi. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2015, č. 2, s. 13.

⁴¹ §3 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb.

pohlavní buňka oocyt - vajíčko oplodněno mužskou pohlavní buňkou - spermíí mimo tělo ženy, přičemž vzniklý zárodek - embryo je vloženo ženě do dělohy k donošení a porodu (fertilizace in vitro). " ⁴² Cesta k oplodnění u této metody začíná tzv. hormonální stimulací vaječnicků vedoucí k získání dostatečného množství biologického materiálu pro případ, že by byly další kroky neúspěšné. Po získání vajíček dochází k jejich umělému oplodnění mužským genetickým materiálem, tedy k oplodnění vajíčka a vzniku zygoty, která je následně pozorována a finálně přenesena do dělohy matky.⁴³ Opakem této metody je metoda tzv. intrauterinní inseminace, kdy dochází ke splnutí pohlavních buněk uvnitř dělohy ženy.⁴⁴

K doplnění pouze poznamenám, že další možné způsoby umělého oplodnění můžeme rozlišovat podle toho, zda genetický materiál pochází od neplodného páru, kdy se jedná o homologní umělé oplodnění, nebo jde o případ dárčovství jedné, popřípadě obou pohlavních buněk. Tento způsob umělého oplodnění nazýváme heterologní.⁴⁵

4.1. Podmínky asistované reprodukce

V současnosti je umělé oplodnění umožněno pouze párům, které nemohou mít ze zdravotních důvodů děti, a je nerozhodné, zda je příčina na straně ženy, nebo muže.⁴⁶ Uvedená podmínka musí být splněna, popřípadě jinak osvědčena a fiktivní pár (náhradní matka a manžel ženy z objednatelského páru) žádající o asistovanou reprodukci, předkládá společnou žádost, která nesmí být starší víc než šest měsíců.⁴⁷ Zákon dále stanoví, že mezi ženou a mužem podávajícími společnou žádost nesmí existovat překážka uzavření manželství ve formě příbuzenství.⁴⁸

Mezi další podmínky umělého oplodnění patří věk, jelikož zákrok může podstoupit pouze žena, jejíž věk nepřekročil čtyřicet devět let. Oproti tomu dárkyní vajíček se může stát žena ve věku osmnácti až třiceti pěti let. U muže dárce se vyžaduje věk v rozmezí osmnáct až čtyřicet let.⁴⁹ Stanovení věkové hranice je pro úspěšnost asistované reprodukce klíčové.⁵⁰

⁴² ŠÍNOVÁ, Renáta. ŠMÍD, Ondřej. JURÁŠ, Marek a kolektiv. Aktuální problémy rodinně-právní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 108.

⁴³ VALC, Jakub. Asistovaná reprodukce a její vliv na právní status (nad)počatého embrya či dospívajícího dítěte [online]. Právní prostor.cz 17. 01. 2018 [cit. 15. 07. 2019]. Dostupné na: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/asistovana-reprodukce-a-jeji-vliv-na-pravni-status-nad-pocateho-embrya-ci-dospivajiciho-ditete>>.

⁴⁴ BLAŽEK, Petr. Medicínsko-právní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. Právní rozhledy. 2013, č. 9, s. 312-321.

⁴⁵ tamtéž

⁴⁶ §3 zákona č. 373/2011 Sb., zákona o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 373/2011 Sb.

⁴⁸ §6 odst. 2 zákona č. 373/2011 Sb. zákon o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁹ §3 odst. 4 písm. c) zákona č. 373/2011 Sb., zákona o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁰ KONEČNÁ, Hana. Asistovaná reprodukce a věk. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2016, č. 2, s. 35-54.

Jak již bylo řečeno dříve, umělé oplodnění je možné pouze u neplodných párů a za tímto účelem lze zárodečné buňky odebrat a použít pouze v případě, že byla posouzena zdravotní způsobilost jak dárkyně, nebo lépe biologické matky, tak příjemkyně neboli náhradní matky.⁵¹

Zákon dále v §7 odst. 2 stanovuje požadavky na osobu náhradní matky, mezi které patří plná svéprávnost ve věcech rodičovské zodpovědnosti, způsobilost posoudit poskytnutí zdravotnických služeb a jejich důsledky a taktéž neexistenci umístění náhradní matky v policejní cele, ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detenci.

Podmínkou zahájení provádění zákroku ze strany zdravotnického zařízení je poskytnutí informací podle §8 odst. 1, na základě kterých neplodný pár podává informovaný souhlas s provedením umělého oplodnění. Souhlas musí být udělen před každým opakovaným provedením.

⁵¹ §7 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., zákona o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

5. Osvojení

Jak již bylo řečeno výše, jediným státem reprobovaným způsobem, jak se sociální rodiče, respektive žena z objednatelského páru, stává podle platné právní úpravy rodičem, je osvojení. Osvojení není třeba u muže z objednatelského páru, který dal souhlas k umělému oplodnění náhradní matky. V takovém případě se má za to, že je otcem dítěte podle §778 OZ a existence příbuzenského vztahu je tímto dána. Muž z objednatelského páru se může stát otce dítěte také na základě souhlasného prohlášení podle §779 OZ k dítěti ještě nenarozenému, pokud bylo již počato.⁵² Situace je o to komplikovanější v případě, pokud je náhradní matka vdaná. Souhlas s umělým oplodněním poskytuje její manžel, jeho otcovství nelze popřít bez ohledu na původ genetického materiálu, a do celého procesu tedy nastupuje další osoba, jejíž zájmy mohou situaci značně zkomplikovat.

Osvojení v případě náhradního mateřství probíhá zcela standardním způsobem, jedinou výjimkou je prolomení zákazu osvojení mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci.⁵³

Právní úprava osvojení je obsažena v části druhé zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konkrétně v §794-854. Pro účely náhradního mateřství však pomineme ustanovení týkající se osvojení zletilého a zaměříme se pouze na klasické osvojení nezletilého.

Zákon osvojení přímo definuje v §794, když stanoví, že osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Předpokladem je právě takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem, a osvojení musí být vždy v zájmu dítěte. Zákon dále určuje požadavky na osobu osvojitele, když stanoví, že se osvojitelem může stát pouze zletilá a svéprávná osoba s dostatečným věkovým rozdílem zaručující to, že bude dítěti dobrým rodičem. Za přiměřený věkový rozdíl je považován rozdíl minimálně šestnácti let, který však může být výjimečně v zájmu dítěte i menší.

Podstatou osvojení je zánik příbuzenského poměru mezi dítětem a náhradní matkou, a také zánik práv a povinností z toho vyplývajících, a dítě se stává společným dítětem ženy a muže z objednatelského páru.

O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu náhradní matky s osvojením dítěte. Tento souhlas může být platně udělen až po uplynutí šesti týdnů po narození dítěte, právě z důvodu, aby si mohla náhradní matka vše dostatečně rozmyslet. Pokud se náhradní matka rozhodne dítě si ponechat, bez dalšího zůstává právní matkou a objednatelský pár již nemá žádnou další možnost

⁵² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. Právní rozhledy, 2015, č. 21, s. 725.

⁵³ §804 OZ

si osvojení dítěte vynutit.⁵⁴ V případě, že je náhradní matka vdaná a otcovství svědčí jejímu manželu, poskytuje souhlas s osvojením i její manžel, který není vázán dobou šesti týdnů a souhlas je platně poskytnut již po narození dítěte. Dřívější udělení souhlasu s osvojením je sankcionováno nicotností.

Dle §815 OZ je možno souhlas udělit také pouze pro konkrétní osobu, kterou bude právě žena z objednatelského páru.⁵⁵ Pokud by byl návrh na osvojení vzat zpět, popřípadě by byl zamítnut, pozbývá souhlas účinnosti.⁵⁶

Souhlas může být odvolán do tří měsíců od jeho udělení v souladu s ustanovením §817 OZ. Podle odst. 2 uvedeného ustanovení je také možno souhlas odvolat i po uplynutí tří měsíců od jeho udělení, pokud ještě dítě nebylo předáno do péče osvojitele, nebo pokud má být dítě vydáno na základě rozhodnutí soudu, aby bylo v souladu s jeho zájmy se svými rodiči.

Za určitých podmínek souhlasu rodiče s osvojením dítěte není třeba, o tomto rozhoduje soud ve zvláštním řízení podle §427 písm. c) ZŘS, ale v případě náhradního mateřství se tento postup téměř neuplatní.

O osvojení dítěte rozhoduje soud na základě návrhu ženy z objednatelského páru. Ve shodě s ustanovením §800 odst. 1 musí být provdána za otce dítěte. Osvojení dítěte je jinak možné pouze výjimečně a nesezdaný objednatelský pár by zbytečně podstupoval nejisté a složité kroky k vysněnému dítěti.⁵⁷ Z dikce zákona však přímý zákaz osvojení nesezdaným párem nevyplývá.⁵⁸ S ohledem na možnost náhradní matky podat souhlas s osvojením se návrh na osvojení podává po uplynutí šesti týdnů od porodu dítěte.⁵⁹ Uvedené ničemu nebrání, aby bylo dítě předáno budoucí osvojitelce se souhlasem náhradní matky ještě před uplynutím doby pro odvolání souhlasu s osvojením, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí. Zákon však stanoví, že tato doba není považovaná za péči před osvojením, ale žena z objednatelského páru má pouze povinnost a právo o dítě pečovat a chránit jej.⁶⁰ Ve shodě s §824 o tomto předání rozhoduje soud.

Dle mého názoru je vhodné upozornit na fakt, že osvojení je koncipováno jako zrušitelné, a to do tří let od rozhodnutí soudu o osvojení na návrh osvojitele, nebo osvojence. Po uplynutí

⁵⁴ LUŽNÁ, Romana. Pohled Ústavního soudu na náhradní mateřství. *Rodinné listy*, 2017, č. 9, 32 s.

⁵⁵ FOREJTOVÁ, Monika, BURIÁNOVÁ, Pavla. Náhradní mateřství a otazníky, které ho doprovázejí. *Rodinné listy*, 2018, č. 7, s. 17.

⁵⁶ §815 OZ

⁵⁷ FOREJTOVÁ, Monika, BURIÁNOVÁ, Pavla. Náhradní mateřství a otazníky, které ho doprovázejí. *Rodinné listy*, 2018, č. 7, s. 17.

⁵⁸ MITLOHNER, Miroslav. Vybrané otázky náhradního mateřství. *Rodinné listy*, 2013, č. 12, s. 2.

⁵⁹ FOREJTOVÁ, Monika, BURIÁNOVÁ, Pavla. Náhradní mateřství a otazníky, které ho doprovázejí. *Rodinné listy*, 2018, č. 7, s. 17.

⁶⁰ §823 OZ

doby tří let se stává adopce nezrušitelnou. Zákon však pamatuje na situace, kdy je možné v zájmu dítěte prohlásit osvojení za nezrušitelné ještě před uplynutím této doby.⁶¹

Procesní pravidla osvojení jsou obsažena v ustanovení §427 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení lze zahájit pouze na návrh u věcně a místně příslušného soudu, kterým je ve shodě s ustanovením §428 odst. 1 ZŘS obecný soud osvojence. Tímto obecným soudem je okresní soud v souladu s ustanovením §3 odst. 1 a §4 odst. 2 ZŘS. Účastníky řízení jsou nezletilé dítě se svým zákonným zástupcem, náhradní matka, popřípadě oba rodiče dítěte, žena z objednatelského páru, objednatelský pár, popřípadě manžel ženy z objednatelského páru. Zákon stanoví, že v řízení o osvojení má rodič starší šestnácti let plnou procesní způsobilost. Uvedené se však v případě náhradního mateřství neuplatní, jelikož náhradní matkou může být v souladu s podmínkami asistované reprodukce pouze žena starší osmnácti let. V řízení musí být nezletilý, který není plně svéprávný, zastoupen opatrovníkem, kterým je jmenován orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Procesní hledisko udělování souhlasu náhradní matky s osvojením je upraveno v §436 ZŘS. Prohlášení může být učiněno až po poučení soudem o podstatě a důsledcích prohlášení, o podstatě a důsledcích samotného osvojení a také o podmínkách odvolání souhlasu s osvojením, a zapisuje se do protokolu, který musí být náhradní matkou podepsán. Zákon dále stanoví, že uvedené prohlášení je možno učinit u kteréhokoliv okresního soudu, který je povinen prohlášení sepsat a dále postoupit příslušnému soudu, popřípadě založit spis a dále postoupit soudu podle ustanovení §428 ZŘS.

Jelikož se v případě osvojení jedná o klasické řízení nesporné, dokazování soudu se řídí zásadou vyšetřovací a soud v souladu s §437 ZŘS vyslechne alespoň jednu náhradní matku, popřípadě i manžela ženy z objednatelského páru.

O osvojení rozhoduje soud rozsudkem.⁶² Hmotné právo v této souvislosti stanovuje podmínku souhlasu náhradní matky s osvojením dítěte. Soud v případě absence souhlasu o osvojení nemůže rozhodnout, a uvedené platí i v případě, že byl souhlas odvolán. Pro doplnění bych snad zmínila jen to, že i v případě, že by souhlas odvolán nebyl, je na samotném soudu, aby případ posoudil ve světle nejlepšího zájmu dítěte, zda je osvojení skutečně k jeho nejlepšímu prospěchu. Jelikož na vydání rozhodnutí o osvojení není právní zájem, tato cesta je vždy do jisté míry trochu nejistá, i když soudy osvojení v souvislosti s náhradním mateřstvím tolerují.⁶³

⁶¹ §844 OZ

⁶² 435 ZŘS

⁶³ ŠÍNOVÁ, Renáta. ŠMÍD, Ondřej. JURÁŠ, Marek a kolektiv. Aktuální problémy rodinně-právní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 112.

Jen pro doplnění této kapitoly týkající se osvojení bych ráda zmínila náleží I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017, ve kterém se Ústavní soud zabýval nejlepším zájmem dítěte a právem na rodinný život, a mimo jiné řešil povahu rodičovství z náhradního mateřství a v případě osvojení a došel k závěru, že není možno institut náhradního mateřství připodobnit k osvojení. Argumentoval tím, že v případě náhradního mateřství dochází k prvotnímu rodičovství sociálních rodičů a u osvojení dochází k rodičovství vytvořenému sekundárně. Dalším argumentem bylo to, že náhradní mateřství souvisí s celým procesem početí a porodem, kdežto u osvojení toto není důležité a řeší se pouze status dítěte do budoucna. V posledním argumentu se Ústavní soud vyjádřil k tomu, že v případě osvojení hovoříme o cizím dítěti, kdežto o dítěti narozenému z vlastního genetického materiálu v případě náhradního mateřství nemůžeme hovořit jako o dítěti cizím.⁶⁴ V tomto ohledu musíme pokládat rodičovství založené na náhradním mateřství jako třetí způsob, jak se stát rodičem.⁶⁵

⁶⁴ LUŽNÁ, Romana. Pohled Ústavního soudu na náhradní mateřství. Rodinné listy, 2017, č. 9, 32 s.

⁶⁵ tamtéž

6. Náhradní mateřství v praxi

„Člověk nemůže být nikdy dost vybíravý při volbě svých rodičů.“

Maryla Wolska

Na počátku celého příběhu stojí objednatelský pár toužící po vlastním dítěti. Tento pár nemůže vzhledem ke svému zdravotnímu stavu počít a porodit vlastní dítě. Z tohoto důvodu se obrací na své příbuzné, popřípadě přítelkyně. Kliniky, na kterých probíhá asistovaná reprodukce, náhradní matky nezajišťují, a dokonce ani nevedou jejich seznamy. Je tedy zcela na objednatelském páru, aby si náhradní matku zajistil sám.⁶⁶

Právě tento fakt mě vedl k tomu, abych otevřela internetové stránky a pokusila se vypátrat inzeráty směřující k podobným nabídkám. Sama jsem byla překvapena z toho, jaké množství inzerátů je možno nalézt.

Je nutno podotknout, že tam, kde je nabídka, objevuje se také poptávka. Vycházela jsem z předpokladů, že internetové stránky budou plné nabídek potencionálních objednatelských párů, ale inzerátů náhradních maminek bude poskrovnu, nebo téměř žádné. Uvedený názor vyvrátila statistika, ve které jsem sledovala inzeráty po dobu jednoho měsíce a došla jsem k zjištění, že ačkoliv se množství inzerátů obou stran zásadně liší, není situace taková, že by objednatelské páry existovaly a náhradní matky nikoliv. Ze své statistiky za období od 7. 6. 2019 do 4. 7.2019 jsem došla k následujícím číslům: počet inzerátů objednatelských párů se rovnal číslu patnáct, oproti tomu počet inzerátů náhradních matek byl nižší a rovnal se číslu sedm.⁶⁷ Ze statistiky můžeme dojít k závěru, že na jednu náhradní matku připadají dva objednatelské páry.

Co lze zmínit k podobě inzerátů, obě strany jsou většinou stručné. Vysvětlí, o co jim jde, a uvedou na sebe kontakt nejčastěji ve formě účelně založené emailové adresy. Pro inspiraci zde uvedu dva odlišné inzeráty dostupné na internetové stránce nahradni-materstvi.webnode.cz⁶⁸

"Dobrý den, jsme manželé a hledáme zodpovědnou a hodnou náhradní maminku (svobodnou nebo rozvedenou) do 37 let, nejlépe z jihu Moravy (není podmínkou), klinika v Brně. Díky a těšíme se na zprávy na mail: maminkanahrad@seznam.cz" Lenka, 3. 7. 2019

"Ráda bych nabídla svoje břicho ke splnění vašeho snu :-). S náhradním mateřstvím mám jednu úspěšnou zkušenost. Jsem z Královéhradeckého kraje. berunkanm@seznam.cz" Berunka, 24. 6. 2019

⁶⁶ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy. 2016, č. 6, s. 193-201.

⁶⁷ čerpáno zde <https://nahradni-materstvi.webnode.cz/kniha-navstev>

⁶⁸ čerpáno zde <https://nahradni-materstvi.webnode.cz/kniha-navstev>

Jelikož jsem měla doposud s náhradním mateřstvím pouze teoretické zkušenosti, rozhodla jsem se zkontaktovat náhradní matku z druhého inzerátu a požádat ji o jiný pohled na věc. Náhradní matka Nikola z Královehradeckého kraje mi prostřednictvím několika zpráv vyčerpávajícím způsobem odpověděla na zodpovězené dotazy, ze kterých jsem si udělala podrobnější představu, jakým způsobem se náhradní matky se zájemci o miminko seznamují, jak celý proces probíhá v praxi, a dokonce i to, jak jsou zúčastněné strany spokojeny se současnou právní úpravou.

Na začátek je třeba podotknout, že proces, který mi popsala náhradní matka z Královehradeckého kraje, je její subjektivní zkušeností, a právě tato zkušenost se může v mnohém lišit od ostatních individuálních případů. Zastávám však názor, že pro účely mé diplomové práce bude popsán konkrétní případ z praxe nejen vítaným zpestřením.

Náhradní matka se s objednatelským párem seznámila v dubnu 2017 prostřednictvím internetových stránek. Mladý pár reagoval na inzerát, kterým náhradní matka nabízela ostatním pomoc ke splnění snu o dítěti. Z tohoto důvodu jsem se Nikoly ptala na to, co jí k tomuto jednání vedlo. V mnoha článcích se objevovaly názory, že náhradními matkami se stávají ženy se silným sociálním cítěním. K této skupině pravděpodobně patří i naše maminka, která mi popsala, že hlavním motivem jejího jednání byla touha po pomoci. Několikrát podstoupila darování vajíček, ale to tuto touhu neuspokojovalo dostatečně, a proto hledala další možné cesty a narazila na náhradní mateřství. V emailové komunikaci přímo uvedla: "Vidět někoho šťastného, jako jsem já, protože mám malou dceru, je nepopsatelné. Prostě nádherný pocit." Jako druhořadý důvod samozřejmě uvedla finanční kompenzaci. Jako matka samoživitelka zůstala na svou téměř pětiletou dcerou sama a prostřednictvím náhradního mateřství ji chtěla dostatečně finančně zajistit.

První schůzka následovala po výměně několika emailových zpráv a obě strany měly zcela jasno v tom, co chtějí. Nebyl důvod cokoli prodlužovat. Zúčastnění se poznávali asi po dobu půl roku před tím, než došlo ke vložení oplodněného vajíčka ženy z objednatelského páru spermií jejího partnera do dělohy náhradní matky. V této době spolu trávili společný čas na klinice a čekali na vhodný okamžik. Celé těhotenství charakterizovala Nikola jako poklidné. Genetičtí rodiče byli ve všem nápomocní, doprovázeli náhradní maminku na vyšetření, na nákupy a byli spolu v kontaktu prakticky neustále. Na obsahu surrogátní smlouvy se domluvily ústně již na jedné z prvních schůzek a podstatou bylo ujednání o výši kompenzace. S ohledem na citlivost údajů mi Nikola výši kompenzace nesdělila. Z literatury jsou známy případy, kdy se hovoří o částce zhruba ve výši 200.000,- Kč.⁶⁹ Stravování nechali objednatelé výhradně na Nikole. Mohla si jíst vše co chtěla, dle jejích slov zdravé i nezdravé, vše, na co měla zrovna chuť. Každé její jednání však muselo

⁶⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Děti téměř kukaččí. Rodinné listy, 2014, roč. 3, č. 9, s. 25.

být v mezích neohrožujících miminko. Všichni zúčastnění si byli vědomi nevymahatelnosti smlouvy jako takové a dle vyjádření náhradní matky se rozhodli "jet na vlastní triko". Na klinice se náhradní matky i genetických rodičů ptali, zda si zajistili právní služby. Negativní odpověď vedla zaměstnance kliniky k nabídnutí právních služeb zprostředkovaných samotným zařízením s tím, že za uvedené právní služby byla účtována taxa kolem 10.000,- Kč za jedno sezení. Zúčastnění se rozhodli odmítnout právní služby nabídnuté klinikou, z důvodu nadbytečnosti a samozřejmě vysoké ceny.

Odhadem ve třicátém týdnu těhotenství se Nikola vydala s otcem dítěte na matriční úřad uznat jeho otcovství, aby dítě mohlo po porodu zůstat v jeho péči. Pár týdnů nato muselo dojít k zajištění porodnice. Lékaři ve zdravotnických zařízeních dle názoru Nikoly nejsou rádi za porody náhradních maminek, respektive některým zaměstnancům náhradní mateřství připadá neetické a náhradní matky si mohou připadat v jejich péči nekomfortně.

Porod samotný byl pro Nikolu i dítě bez komplikací. V nemocnici samozřejmě jako podpora nechyběli genetičtí rodiče, kteří se na základě adresovaného souhlasu náhradní matky o dítě začali v nemocnici starat. Nikola odešla deset hodin po porodu.

Samotný proces osvojení započal šest týdnů po porodu, kdy Nikola podala návrh na osvojení dítěte u místně příslušného soudu. Biologická matka se k návrhu připojila asi dva měsíce po porodu. Celý proces osvojení byl završen necelé čtyři měsíce po porodu, kdy se na soud dostavila Nikola společně s biologickými rodiči a současně souhlasili s adopcí dítěte. Náhradní matka pak byla vymazána z rodného listu dítěte. Následně byl vydán nový rodný list, kde byla zapsaná biologická matka dítěte.

S ohledem na plynutí času jsem se Nikoly ptala, jak by zpětně zhodnotila celý proces náhradního mateřství. Bez delšího rozmýšlení mi řekla, že to pro ni byla velmi zajímavá zkušenost, prostřednictvím které udělala někomu v životě radost, a také poznala lépe samu sebe. Její emoce však od počátku nebyly vždy takové. Na začátku celého procesu se strašně bála toho, co ji čeká. Nejen toho, že si dítě bude chtít nechat, ale také situace, že se stane počaté dítě nechtěným. Všechny tyto myšlenky si musela ještě před začátkem srovnat v hlavě a v polovině těhotenství měla zcela jasno a těšila se pouze na to, až už bude po všem a investuje čas pouze do vlastního dítěte. S původním párem si vytvořila silné vazby, a doteď se pravidelně stýkají. V očích narozeného dítěte sice nefiguruje jako matka, ale stala se milující tetou.

Jak jsem již zmiňovala v předchozích odstavcích, Nikola i biologičtí rodiče si uvědomovali úskalí právní úpravy a nevymahatelnost surogátní smlouvy. V tomto ohledu mě zajímalo, zda by si přáli právní úpravu změnit. Právě pocit nejistoty byl to, co je od náhradního mateřství zpočátku odrazovalo. Aby strany dosáhly svého cíle, musely skočit do neznáma a dále jen sledovat, co jim

osud přinese bez možnosti jakkoliv situaci ovlivnit. V tomto smyslu se náhradní matka vyjádřila k tomu, že by právní úprava byla vítaná.⁷⁰ Názor Nikolý podpořila také široká veřejnost ve výzkumu prezentovaném v již výše zmíněném článku doktora Mítlöhnera, kdy 90% respondentů vyjádřilo souhlas s tím, aby byl institut legalizován a upraven vhodnou právní normou. Nejen, že by přinesla právní jistotu a pocit bezpečí zúčastněným stranám, ale vyvrátila by také mnohé fámy kolující v laických kruzích.

⁷⁰ MITLOHNER, Miroslav, FIALKOVÁ, Ivana, TÁSLAROVÁ, Radka. Právní vědomí o náhradním mateřství. *Rodinné listy*, 2015, č. 4, s. 28.

7. Trestněprávní problematika náhradního mateřství

Náhradní mateřství samo o sobě trestné není a nenaplnuje svým charakterem znaky skutkových podstat žádného trestného činu. Pro legalitu tohoto institutu také svědčí ustanovení čl. 2 zák. č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod, který ve svém třetím odstavci stanoví, že každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Současně je institut pozitivně upraven v občanském zákoníku v souvislosti s osvojením mezi příbuznými, a tudíž je zde položen základ právní úpravy svědčící pro konkludentní souhlas s užitím institutu v praxi.

Ačkoliv náhradní mateřství samo o sobě trestné není, okolnosti jednotlivých případů mohou být různorodé a jednoduše se může stát, že bude možno některý jednotlivý případ překvalifikovat na trestní čin. V této souvislosti můžeme zmínit dvě nejčastěji vzpomínané skutkové podstaty, a to trestný čin obchodování s lidmi dle §168 TZ a trestný čin svěřeni dítěte do moci jiného dle §169 TZ.

Hned na počátku je však třeba zmínit jednu z nejdůležitějších zásad trestního práva hmotného, a to zásadu subsidiarity trestní represe vyjádřenou v ustanovení §12 TZ: "Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu." V souladu s touto zásadou by před trestněprávním postihem měly mít přednost jiné sankce, zejména z prostředí práva soukromého, ačkoliv nemůžeme předem vyloučit s ohledem na konkrétní okolnosti individuálního případu a míru společenské škodlivosti, zahájení trestního řízení.

Trestný čin obchodování s lidmi podle §168 TZ obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty, z nichž dle názoru pana doktora Mitlöhnnera je možné uvažovat pouze o ustanovení odstavce dva písm. e) týkající se užití jiné osoby k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování. Uvedené by mohlo být teoreticky možné pouze za předpokladu, že by náhradní mateřství bylo pokládáno za formu vykořisťování náhradní matky.⁷¹

Oproti tomu trestný čin svěřeni dítěte do moci jiného dle §169 TZ se jeví jako pravděpodobnější, i když je úprava opět spekulativní. Komentářová literatura chápe osvojení jako přijetí cizího dítěte za vlastní a dále nepovažuje dítě narozené z vlastního genetického materiálu za

⁷¹ MITLOHNER, Miroslav. Některá trestněprávní rizika náhradního mateřství. Rodinné listy, 2017, č. 4, s. 11.

cizi.⁷² K naplnění skutkové podstaty trestného činu dojde již samotným přenecháním dítěte za odměnu objednatelskému páru za účelem adopce, nebo pro jiný obdobný účel. Klíčovým znakem je zde odměna odporující institutu léčby neplodnosti, která je však již považována za standard.⁷³ Zcela nezištně by své tělo poskytla snad jen nejbližší příbuzná, popřípadě nejlepší kamarádka.

Finanční záležitosti jsou v tomto ohledu velmi komplikované, protože právě ty mohou být okolností pro trestněprávní postih. Ačkoliv hovoříme o odměně pro náhradní matku, právníci používají ve svých formulacích zejména formulaci "příspěvek na náklady spojené s těhotenstvím, zdravou výživou, cvičením, nákupem oblečení a slehnutím,"⁷⁴ právě z toho důvodu, aby se vyvarovali možnému nařčení z obchodu s dětmi. Jak již bylo řečeno dříve, za obvyklý, a ještě přijatelný příspěvek, je považovaná částka kolem 200.000,- Kč.⁷⁵

V souvislosti s vyšší odměny je odstupňovaná trestní sazba, kdy základní skutková podstata obsahuje sazbu odnětí svobody až na tři léta. Oproti tomu kvalifikovaná skutková podstata se týká odměny v minimální hodnotě 500.000,- Kč a předpokládá trestní sazbu odnětí svobody na dvě léta až osm let.

Kvalifikovanou skutkovou podstatu §169 odst. 2 písm. c) naplní pachatelka v případě opětovného spáchání. Dle Burešové nelze ustanovení aplikovat na případy, kdy dojde k narození dvojčat, popřípadě vícčet, jelikož by uvedeným jednáním došlo k jednočinnému souběhu stejnorodému, který se za souběh ani recidivu nepokládá.⁷⁶ Pod kvalifikovanou skutkovou podstatu bychom subsumovali případ, kdy by došlo k opakovanému odnošení a porození dítěte za účelem odměny a adopce.

Doposud však není znám žádný případ trestního stíhání náhradní matky za přijetí odměny v souvislosti s náhradním mateřstvím.⁷⁷

Trestného činu svěřením dítěte do moci jiného se může dopustit nejen náhradní matka. Trestní stíhání hrozí s ohledem na §24 odst. 1 písm. b) TZ objednatelskému páru pro návod, spočívající v tom, že objednatelský pár náhradní matku ke spáchání trestného činu navedl. Trestní stíhání je také možno uvažovat u zdravotníka s ohledem na ustanovení §24 odst. 1 písm. c) pro pomoc, protože umožnil, popřípadě usnadnil náhradní matce trestný čin vykonat. S účinností

⁷² Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, Praha: Leges 2013 s 234–235; ISBN 978-80-87576-69-4.

⁷³ MITLOHNER, Miroslav. Některá trestněprávní rizika náhradního mateřství. Rodinné listy, 2017, č. 4, s. 11.

⁷⁴ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Advokát a náhradní mateřství. Bulletin advokacie, 2017, č. 5, s. 65.

⁷⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Děti téměř kukaččí. Rodinné listy, 2014, roč. 3, č. 9, s. 25.

⁷⁶ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy, 2016, č. 6, s. 193.

⁷⁷ MITLOHNER, Miroslav. Ještě jednou k náhradnímu mateřství. Rodinné listy, 2015, č. 12, s. 16.

zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim může být trestně odpovědné dokonce zdravotnické zařízení.⁷⁸

Oproti tomu není dle mého názoru možné uvažovat o trestní odpovědnosti biologického otce, který dal souhlas s umělým oplodněním s ohledem na ustanovení §778 OZ. Z tohoto důvodu je muž z objednatelského páru považován za otce dítěte a svěřením dítěte do jeho péče nedochází ke svěřením dítěte do péče jiného, jelikož zde existuje příbuzenský poměr.

Za určitých okolností by mohlo být náhradní mateřství posouzeno dle §195 TZ. Skutková podstata trestného činu podle tohoto ustanovení spočívá v opuštění dítěte osobou, která má povinnost o dítě pečovat. Podmínkou je nemožnost dítěte opatřit si pomoc a vystavení dítěte nebezpečí smrti, nebo ublížení na zdraví v souvislosti s tímto opuštěním. Dle literatury jsou však tyto případy v souvislosti s náhradním mateřstvím méně časté.⁷⁹

Jen okrajově je možno ještě zmínit, že jednání náhradní matky spočívající v domáhání se finančních prostředků pod pohrůžkou odeprání souhlasu s osvojením dítěte, tedy pod pohrůžkou jiné těžké újmy, je možno kvalifikovat jako trestný čin vydírání podle §175 TZ.

V souvislosti s asistovanou reprodukcí, a tudíž i nepřímo s náhradním mateřstvím můžeme zmínit trestné činy uvedené v dílu pátek trestního zákoníku související s neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány, s lidským embryem a lidským genomem.⁸⁰ Skutkové podstaty jednotlivých trestných činů jsou uvedeny v §164-167 TZ. Speciální skutková podstata §167 TZ postihuje nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem objektem ochrany je zájem společnosti „na ochraně lidských embryí, lidských embryonálních kmenových buněk a jejich linií, lidského genomu a zdravého vývoje lidské populace, a to v souvislosti s výzkumem prováděným na lidských embryonálních kmenových buňkách a související činnosti, včetně tzv. asistované reprodukce.“⁸¹ Objektivní stránku skutkové podstaty lze naplnit šesti různými způsoby a zákon jednání sankcionuje trestem odnětí svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti. Trestní sankce v případě kvalifikovaných skutkových podstat dosahuje trestem odnětí svobody až na patnáct let a jedná se o případy organizované skupiny, recidivy, zisk značného prospěchu apod.⁸²

⁷⁸ zákon č. 418/2011 Sb., zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁹ HEJDUK, Marek. Problematika náhradního mateřství de lege ferenda. Trestní právo. 2012, č. 7-8, s. 37-42.

⁸⁰ BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. Právní rozhledy. 2013, č. 9, s. 312-321.

⁸¹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140–421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1680.

⁸² §167 odst. 3 a 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

8. Relevantní judikatura

8.1. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017

Zmíněný náleží Ústavního soudu se zabýval problematikou neuznání zahraničního rodičovství v rozporu s nejlepším zájmem dítěte a právem na rodinný život.

Případ se týkal dvou mužů, kteří byli podle práva Kalifornie manželé. Tito muži uzavřeli surrogátní smlouvu s náhradní matkou. Oba muži byli původci genetického materiálu, ale nebylo jasné, který z nich se stal biologickým otcem dítěte. Vajíčko pocházelo od anonymní dárkyně. Narozené dítě bylo rozsudkem kalifornského soudu prohlášeno za společné dítě manželů v souladu se surrogátní smlouvou a bylo určeno, že náhradní matka není rodičem dítěte.

Jelikož oba muži často společně navštěvovali Českou republiku, a jeden z nich byl dokonce státní příslušník, požádali příslušný český úřad o vydání osvědčení o státním občanství společného dítěte. Řízení bylo přerušeno s ohledem na potřebu zahájení řízení u Nejvyššího soudu týkající se uznání kalifornského rozhodnutí. Zahájenému řízení bylo částečně vyhověno co do vyslovení rodičovství prvního z mužů, a na základě toho uznání úřad vydal osvědčení o státním občanství dítěte a následně byl dítěti vydán rodný list, kde byl jako otec uveden první z mužů. Rozhodnutí Nejvyššího soudu nijak neřešilo rodičovství druhého z manželů, a proto oba muži následně podali návrh na uznání kalifornského rozsudku co do rozsahu práva druhého muže. Návrh byl zamítnut s ohledem na § 15 odst. 1 písm. e) ZMPS, podle kterého nelze uznat rozhodnutí přičítící se veřejnému pořádku. Nejvyšší soud argumentoval tím, že podle platné právní úpravy není možno osvojit nezletilé dítě osobami se stejným pohlavím a vyhověním návrhu by v podstatě došlo k právnímu stavu, který by byl v rozporu s českou legislativou.

Stěžovatelé podali ústavní stížnost proti rozhodnutí Nejvyššího soudu a navrhli jeho zrušení pro rozpor s ústavně zaručenými právy na soukromý a rodinný život a pro rozpor s principem nejlepšího zájmu dítěte.

Ústavní soud se v první řadě zabýval otázkou, zda mezi stěžovateli existoval rodinný život ve smyslu ustanovení čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, neboť posouzení této otázky bylo klíčové k rozhodnutí ústavní stížnosti a došel k závěru, že spolu stěžovatelé žijí ve společné kalifornské domácnosti od narození třetího stěžovatele a fungují tak v každodenní realitě jako rodiče narozeného dítěte. Mimo to jsou oba muži také rodiči matrikovými dle práva státu Kalifornie. Ústavní soud se dále vyjádřil k biologickému rodičovství obou mužů a shledal, že není možno oba muže nutit ke genetickým testům prokazujícím, který z nich je biologickým otcem dítěte a v souladu s jejich autonomní vůlí je třeba přijmout fakt, že u obou existuje poloviční pravděpodobnost otcovství podporující existenci rodinného života mezi stěžovateli.

Ústavní soud ve své předchozí judikatuře vyslovil potřebu zohlednění nejlepšího zájmu dítěte jako předního hlediska při veškeré činnosti týkající se nezletilých, zejména soudního rozhodování, a v souladu s tímto nyní vyslovil vadnost napadeného rozhodnutí, jelikož se Nejvyšší soud nejlepším zájmem dítěte vůbec nezaobíral. Ústavní soud svou argumentaci uzavřel tím, že je v nejlepším zájmu nezletilého, aby právní vztah existující na území státu Kalifornie byl také uznán na území České republiky v souladu se zájmy nezletilého na rozvoj jeho vztahů s osobami, které o něj pečují a zajišťují jeho výchovu a výživu, a ke kterým má dítě citový vztah.

Bylo shledáno, že mezi stěžovateli rodinný život již existoval. Ústavní soud shledal za nepřijatelné, že napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu odmítlo uznat již existující vztah mezi rodiči a dítětem a tím tak zabránil dalšímu bezproblémovému rozvoji jejich rodinného života. Napadeným rozsudkem tedy došlo k porušení práva stěžovatelů na rodinný život dle ustanovení čl. 10 odst. 2 Listiny.

S ohledem na výše uvedené Ústavní soud napadené rozhodnutí zrušil.

8.2. Paradiso a Campanelli v. Itálie

Italský manželský pár získal v roce 2006 povolení k adopci dítěte ze zahraničí, a jelikož žádné dítě navrženo nebylo, rozhodli se jej získat prostřednictvím služeb náhradní matky z Ruské federace. Na základě smlouvy se společností Rosjurconsulting došlo k oplodnění náhradní matky s využitím gamet muže z objednatelského páru a následnému narození dítěte v roce 2011. Náhradní matka poskytla příslušné souhlasy a dítěti byl vydán ruský rodný list, který neobsahoval žádné údaje o náhradním mateřství. V uvedeném rodném listu byl zapsán italský pár jako otec a matka dítěte.⁸³

Na jaře roku 2011 obdrželi potřebné doklady k vycestování do Itálie. Konzulát současně informoval příslušné italské úřady o tom, že dokumenty dítěte neobsahují pravdivé informace. Po návratu do Itálie poskytli manželé kroky k registraci dítěte, ale jejich žádost byla zamítnuta. Následně bylo zahájeno řízení o předání dítěte k adopci, ale na základě genetických testů se ukázalo, že muž z objednatelského páru není biologickým otcem dítěte. Proto soud následně rozhodl o odnětí dítěte a o jeho umístění do ústavní péče. Odvolací soud potvrdil rozhodnutí prvního stupně a rozhodl, že se nejedná o případ náhradního mateřství, protože italský pár nesdílí s dítětem žádné genetické vazby. Dítěti byl vydán nový rodný list, ve kterém nebyli rodiče uvedeni.

⁸³ G. PEJCHALOVÁ, Vladimíra. Evropský soud pro lidská práva: K odnětí dítěte narozeného z náhradní matky. *Bulletin advokacie*. 2017, č. 11, s. 56-57.

Manželé podali stížnost⁸⁴ k ESLP, ve které namítali, že bylo porušeno jejich právo na ochranu soukromého a rodinného života dle čl. 8 Úmluvy příslušnými kroky italských soudů, kterými došlo až k odebrání dítěte.

ESLP dospěl k závěru, že čl. 8 Úmluvy porušen nebyl, jelikož na vztah stěžovatelů a dítěte nemůžeme nahlížet optikou rodinného života, právě vzhledem ke krátkému trvání a právní nejistotě způsobené jednáním stěžovatelů v rozporu s italským právem. ESLP připustil, že se napadené kroky dotýkali soukromého života stěžovatelů, ale sledovaly legitimní cíl spočívající v ochraně veřejného zájmu a práv a svobod jiných. V případě, že by dítě mohlo zůstat v rodině stěžovatelů, došlo by k legalizaci protizákonného stavu způsobeného porušením italského práva. Odebráním dítěte od stěžovatelů nebyla způsobena žádná závažná újma a soudy správně vyhodnotily situaci vzhledem k odlišným zájmům stěžovatelů a společnosti.⁸⁵

8.3. Baby M

Baby M je jeden z prvních případů, který musely řešit americké soudy. Týkal se dítěte narozeného náhradní matce Mary B. Whiteheadové na základě surogátní smlouvy uzavřené mezi ní a manželi Sternovými. V uvedeném případě byla náhradní matka také matkou genetickou, protože se nechala oplodnit spermatem pocházejícím od pana Sterna. Manželka pana Sterna v tomto případě nebyla neplodná, ale trpěla roztroušenou sklerózou a porod by pro ni mohl být nebezpečný.⁸⁶

Ačkoliv bylo dítě po porodu předáno manželům Sternovým, náhradní matka si situaci rozmyslela a později požadovala navrácení dítěte soudní cestou. Soud v New Jersey dítě přidělil biologickému otci a jeho manželce a prohlásil surogátní smlouvu za neplatnou. S ohledem na princip nejlepšího zájmu dítěte soud v daném případě také rozhodoval o právu náhradní matky na styk s dítětem.⁸⁷

⁸⁴ stížnost č. 25358/12

⁸⁵ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 24. 1. 2017

⁸⁶ HEJDUK, Marek. Problematika náhradního mateřství de lege ferenda. Trestní právo. 2012, č. 7-8, s. 37-42.

⁸⁷ tamtéž

9. Právní úprava ve vybraných zemích

Náhradní mateřství je v různých státech řešeno různě, ale i tak můžeme na základě společných charakteristik rozdělit přístupy jednotlivých států do několika základních skupin. Pro první skupinu je charakteristická právní regulace náhradního mateřství včetně komerční formy. Do druhé skupiny patří státy, které náhradní mateřství regulují pouze v altruistické podobě, a třetí skupina je charakteristická absencí právní úpravy, popřípadě regulací vágní a okrajovou. Do této skupiny zařazuji také státy, které náhradní mateřství přímo zakazují. Pro účely své diplomové práce jsem si vždy vybrala jeden stát, který patří do příslušné kategorie, a snažila jsem se jeho právní úpravu zanalyzovat.

9.1. Ukrajina

Současně s Indií a Thajskem patří Ukrajina k zemím, jejíž právní úprava je opravdu liberální, co se týká náhradního mateřství, protože je zde náhradní mateřství nejen povoleno, ale je také připuštěno v jeho komerční formě.⁸⁸ Na Ukrajině je náhradní mateřství považováno za službu, prostřednictvím které si náhradní matky vydělávají až 10.000 EUR. Za odnošení dítěte objednatelský pár zaplatí zhruba 30.000 až 40.000 dolarů. Samotné náhradní matky pocházejí z chudších vrstev, ze střední nebo východní Ukrajiny, a náhradní mateřství považují za práci, stejně tak vztah vůči objednatelskému páru je pro ně čistě pracovní.⁸⁹

Na Ukrajině působí celá řada specializovaných agentur, které mimo zprostředkování náhradního mateřství zajišťují také celou řadu dalších služeb. Jelikož se stala Ukrajina cílovou destinací tzv. baby turistiky, některé z agentur se specializují pouze na zahraniční klientelu zabývají se mimo jiné také asistencí s registrací dítěte v cizí zemi, popřípadě v právním zastoupení v případě soudního sporu.⁹⁰

Právní úpravu obsahuje čl. 123 ukrajinského zákona o rodině, který v odst. 2 stanoví, že žena i muž z objednatelského páru jsou právními rodiči narozeného dítěte prostřednictvím náhradní matky, pokud bylo užito jejich genetického materiálu. Odst. 3 pak stanoví, že objednatelský pár se stává rodiči i v případě, že bylo k oplodnění náhradní matky užito vajíčka jiné

⁸⁸ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, č. 6, s. 193.

⁸⁹ KANTOR, Lukáš. Ukrajina: dělohy k pronájmu [online]. *Pressreader.com* 30. 06. 2019 [cit. 15.08.2019]. Dostupné na <<https://www.pressreader.com>>.

⁹⁰ Our Servces [online]. *Familylaw.com.ua* [cit. 15.08.2019]. Dostupné na:

<http://www.familylaw.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=67&Itemid=96&lang=en>.

dárkyně oplodněné objednatelovým genetickým materiálem.⁹¹ Ze znění zákona tedy vyplývá, že náhradní matka být dárkyní vajíčka nemůže.

Výhodou ukrajinské právní úpravy je právě fakt, že rodiči narozeného dítěte jsou muž a žena z objednatelského páru, kteří již nemusejí podstupovat žádné další kroky k tomu, aby určili své rodičovství, jak je tomu v jiných státech, zejména v České republice. V tomto ohledu můžeme považovat ukrajinskou právní úpravu za jednoduchou, nenarušující právní jistotu jak náhradní matky, tak objednatelského páru. Článek 139 odst. 2 občanského zákoníku dokonce stanoví, že žaloba na určení mateřství není v případě náhradního mateřství přípustná.⁹² Možná právě z tohoto důvodu na Ukrajině spory ohledně rodičovství mezi náhradní matkou a objednatelským párem neexistují.⁹³

Celý proces náhradního mateřství se řídí surrogátní smlouvou, pro kterou jsou stanoveny minimální obsahové náležitosti. Jedná se zejména o závazky stran, výši odměny, zdravotnické zařízení, závazek mlčenlivosti a další. Smlouva musí být písemná, obsahovat informovaný souhlas všech zúčastněných subjektů a úředně ověřena. Objednatelský pár dále uzavírá smlouvu se zdravotnickým zařízením.⁹⁴

Přestože je ukrajinská právní úprava liberální, zákon přece jen stanoví určité podmínky týkající jak objednatelského páru, tak i náhradní matky. Z již zmíněného čl. 123 občanského zákoníku vyplývá, že náhradní mateřství je umožněno pouze manželům, přičemž manželé se myslí heterosexuální pár s ohledem na ustanovení čl. 21 odst. 1 občanského zákoníku. Objednatelský pár v této souvislosti předkládá překlad a notářské ověření listiny osvědčující jejich sňatek.⁹⁵ Další podmínky jsou upraveny v nařízení Ministerstva zdravotnictví Ukrajiny č. 771, jedná se zejména o podmínku neplodnosti ženy z objednatelského páru, která není schopna počít, popřípadě donosit zdravé dítě. Uvedené nařízení také stanovuje požadavky na náhradní matku, ke kterým patří požadavek věku mezi dvaceti a třiceti pěti lety a dobrý zdravotní a psychický stav. Náhradní matka musí být také rodičem minimálně jednoho zdravého dítěte.⁹⁶

V poslední době mluví média o tom, že by se měla liberální právní úprava změnit, protože ukrajínští poslanci přemýšlí o zavedení dalších restrikcí v souvislosti s loňskou kauzou BioTexCom,

⁹¹ Family Code of Ukraine ze dne 10. ledna 2002, art. 123 sec. 2. Pro text zákona viz Family Code of Ukraine [online]. Familylaw.com.ua [cit. 15.08.2019]. Dostupné na: <www.familylaw.com.ua/docs/FAMILY_CODE_OF_UKRAINE.doc>.

⁹² Family Code of Ukraine ze dne 10. ledna 2002, art. 139 sec. 2. Pro text zákona viz Family Code of Ukraine [online]. Familylaw.com.ua [cit. 15.08.2019]. Dostupné na: <www.familylaw.com.ua/docs/FAMILY_CODE_OF_UKRAINE.doc>.

⁹³ Ukrainian Surrogacy Laws [online]. Familylaw.com.ua [cit. 15.08.2019]. Dostupné na: <http://www.familylaw.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=97&lang=en>.

⁹⁴ tamtéž

⁹⁵ tamtéž

⁹⁶ IVF Legislation in Ukraine [online]. Familylaw.com.ua [cit. 15.08.2019]. Dostupné na: <<https://www.newlifeukraine.com/ivf-legislation/>>.

jejíž ředitel i vedoucí lékař čelí obvinění z obchodování s dětmi, daňovými podvody a dalšími delikty.⁹⁷ V uvedené kauze se také obžaloba opírá o případ objednatelského páru z Itálie, u něhož genetické testy prokázaly, že dítě, které si z Ukrajiny odvezli, nepochází z jejich genetického materiálu.⁹⁸

Jelikož je Ukrajina považována za jednu z mála "surrogacy-friendly" zemí, která nelimituje odměny sjednané v surogátních smlouvách, je cílovou destinací pro objednatelské páry z celého světa, zejména z Německa, Ameriky a Španělska. Reprodukční turismus je zde tak rozsáhlý, že média odhadují narození až 2.000 dětí ročně.⁹⁹

9.2. Velká Británie

Velká Británie podporuje náhradní mateřství čistě v jeho altruistické formě, která je schůdným kompromisem mezi absolutním zákazem a neomezenou volností.¹⁰⁰ Přijatá právní úprava se částečně zakládá na závěrech, které přinesl Warnock Report z roku 1984, kdy komise dospěla k názoru, že je nutné institut právně regulovat, protože rizika plynoucí z absence právní úpravy a nelegálního uskutečňování surogátních smluv mohou mít daleko rozsáhlejší následky.¹⁰¹ Tradičně je zde náhradní mateřství uskutečňováno zejména mezi příbuznými.¹⁰²

Anglická úprava vychází ze stejného principu jako Česká republika a po porodu je právní matkou dítěte žena, která dítě porodila. Úprava se však liší tím, že byl vytvořen speciální soudní příkaz, tzv. parental order, prostřednictvím kterého dochází k převodu rodičovství. Aby mohl soud příkaz vydat, musí být splněny podmínky pro jeho vydání, kterými jsou zejména společná žádost osob z objednatelského páru, věk objednatelů vyšší než osmnáct let a současný pobyt minimálně jednoho ve Velké Británii, genetické vazby alespoň jednoho objednatelů k dítěti, podání žádosti v rozmezí šest týdnů až šest měsíců po porodu dítěte, pobyt dítěte po porodu u objednatelského páru, souhlas náhradní matky a neexistence finanční odměny pro náhradní matku.

Jelikož je zde náhradní mateřství chápáno jako altruistické, náhradní matce by neměla být poskytnuta odměna nad rámec přiměřených nákladů souvisejících s těhotenstvím a porodem.

⁹⁷ Ukrajinky pronajímají dělohy cizinkám. Po skandálu řeší byznys poslanci [online]. Twnews.com 01. 02. 2019 [cit. 15.08.2019]. Dostupné na <<https://theworldnews.net/cz-news/ukrajinky-pronajimaji-delohy-cizinkam-po-skandalu-resi-byznys-poslanci>>.

⁹⁸ Paradiso a Campanelli v. Itálie

⁹⁹ KANTOR, Lukáš. Ukrajina: dělohy k pronájmu [online]. Pressreader.com 30. 06. 2019 [cit. 15.08.2019]. Dostupné na <<https://www.pressreader.com>>.

¹⁰⁰ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Institut matky hostitelky. Zdravotnictví a právo. 2009, 13(11), 6-9.

¹⁰¹ LOJKOVÁ, Jana. In COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2010.

¹⁰² BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy, 2016, č. 6, s. 193.

Soudy však ve své praxi často převyšující částky povolí s ohledem na blaho dítěte. Příkaz by nebyl vydán až v případě zřejmého porušení veřejného pořádku.

Jakmile jsou splněny všechny podmínky, soud vydá parental order, na základě kterého se dítěti vydá nový rodný list, ve kterém jsou zapsáni objednatelé jako rodiče dítěte. Do té doby je v rodném listu zapsána náhradní matka s jejím manželem, popřípadě mužem z objednatelského páru.¹⁰³

Právní úprava je zakotvena v řadě zákonů. Mezi nejdůležitější patří Zákon o surogátním uspořádání z roku 1985, the Human Fertilisation and Embryology Act z roku 2003, the Human Fertilisation and Embryology Act 2008 a další.

Základ právní úpravy je zejména v kapitole 46 zákona o surogátním uspořádání z roku 1985.¹⁰⁴ Ve svém ustanovení čl. 1 zákon vykládá základní pojmy týkající se náhradního mateřství, zejména se jedná o pojem "náhradní matka" a "surogátní smlouva". V následujícím článku je přímo stanovena nevymahatelnost smluv o náhradním mateřství. Ačkoliv nejsou smlouvy o náhradním mateřství trestné, ale pouze nevymahatelné, zákon kriminalizuje jakoukoliv aktivitu směřující k jejich uzavírání na komerční bázi v ustanovení čl. 2 zákona. Uvedeného jednání se však nemůže dopustit náhradní matka ani objednatelský pár, ale pouze třetí osoby, kterými mohou být například zprostředkovatelské agentury. Zákon dále zakazuje propagaci náhradního mateřství, vyhledávání náhradních matek či objednatelských párů prostřednictvím inzerce.¹⁰⁵

Zajímavostí je to, že dle mého názoru poměrně konzervativní anglická společnost připustila již v roce 2010, aby se objednatelským párem staly osoby stejného pohlaví. Stalo se tak prostřednictvím čl. 54 odst. 2 písm. b) the Human Fertilisation and Embryology Actu z roku 2008.¹⁰⁶

9.3. Německo

Jak již bylo řečeno výše, častý je případ úplného zákazu náhradního mateřství, ke kterému se kloní mnoho vyspělých evropských států. Jde zejména o Německo, Francii, Itálii, Španělsko a další státy.

Právní úprava Německa, teda Zákon o ochraně embrya, byla přijata v roce 1990 a jejím cílem bylo zabránit zneužití technik asistované reprodukce a omezit manipulaci s embryi, jak tomu

¹⁰³ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy, 2016, č. 6, s. 193.

¹⁰⁴ The Surrogacy Arrangements Act 1985. Pro text zákona viz Surrogacy Arrangements Act. 1985 [online]. Legislation.gov.uk [cit. 11.07.2019]. Dostupné na: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49>>.

¹⁰⁵ tamtéž

¹⁰⁶ Human Fertilization and Embryology Act 2008[online]. Legislation.gov.uk [cit. 11.07.2019]. Dostupné na: <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents>>.

bylo v dobách nacistického Německa. Německý občanský zákoník, Zákon o ochraně embrya a Zákon o zprostředkování adopce tvoří páteř právní úpravy náhradního mateřství.

Německý občanský zákoník stanoví ve svém §1591 princip, dle kterého je matkou dítěte žena, která dítě porodila.

Zákon o ochraně embrya nabyt účinnosti v lednu 1991 a přímo zakazuje každý způsob náhradního mateřství z etických, mravních a morálních důvodů. Zákon taxativně vyjmenovává povolené činnosti a ostatní činnosti současně zakazuje pod hrozbou přísných trestněprávních sankcí. Za porušení těchto zákazů hrozí nejen peněžité tresty, ale i trest odnětí svobody s trestní sazbou až tři léta.¹⁰⁷

Mezi zakázané patří činnosti specifikované v článku 1, kdy se jedná zejména o implantování neoplozeného vajíčka, oplodnění vajíčka k jinému účelu, než je oplodnění ženy, která genetický materiál poskytla, nebo také oplodnění ženy, která chce dítě po porodu předat cizí osobě.¹⁰⁸

Zákon o zprostředkování adopce ve svém druhém oddíle, v §13 zakazuje sjednávat surrogátní smlouvy, vykonávat v tomto ohledu zprostředkovatelskou činnost, vyhledávat páry a náhradní matky a nabízet své služby prostřednictvím inzerce pod hrozbou pokuty či trestu odnětí svobody.

Protože je náhradní mateřství v Německu striktně zakázáno, hledají neplodné páry jiná řešení, která je dovedou za náhradními matkami do zahraničí, nejčastěji na Ukrajinu nebo do Indie. Ale ani tato cesta není bez komplikací, protože německé cizinecké úřady v zahraničí nepovažují na rozdíl od úřadu indických, či ukrajinských, ženu z objednatelského páru za matku dítěte. Z tohoto důvodů nechtějí takto narozeným dětem vydat německé cestovní doklady, právě s ohledem na fakt, že biologické mateřství ženy z objednatelského páru není jisté. Stejně tak otcem dítěte může být jak manžel náhradní matky, tak muž z objednatelského páru.¹⁰⁹

¹⁰⁷ ONDERKOVÁ, Lucia. Náhradné materstvo v Nemecku [online]. Pravo-medicina.sk 03. 12. 2011 [cit. 11.07.2019]. Dostupné z: <<http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/457/nahradne-materstvo-v-nemecku>>.

¹⁰⁸ Gesetz zum Schutz von Embyonen. Pro text zákona viz Gesetz zum Schutz von Embyonen [online]. Rki.de [cit. 11.07.2019]. Dostupné na: <https://www.rki.de/SharedDocs/Gesetzestexte/Embryonenschutzgesetz_englisch.pdf;jsessionid=B607E09E0DFD4145C315FEDB0FEE6818.2_cid363?__blob=publicationFile>.

¹⁰⁹ ONDERKOVÁ, Lucia. Náhradné materstvo v Nemecku [online]. Pravo-medicina.sk 03. 12. 2011 [cit. 11.07.2019]. Dostupné z: <<http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/457/nahradne-materstvo-v-nemecku>>.

10. Dostatečnost právní úpravy?

České soukromé právo stojí na zásadě, co není zakázáno, je také dovoleno. Ve světle této zásady však docházíme k názoru, že české právo je nedostatečné a neposkytuje žádnou možnost zúčastněným osobám regulovat poměry mezi objednatelským párem a náhradní matkou, která má dítě porodit. Jak již bylo řečeno dříve, surogátní smlouva není v českém právním prostředí jakkoliv vymahatelná, a tudíž nemůže zúčastněné osoby chránit před riziky, kterým by měla z logiky věci zabránit.

V českém právním prostředí se doposud soudy nemusely zabírat řešením rizik spojených s náhradním mateřstvím, ale ze zahraniční judikatury jsou známy případy, jak složitý proces může být.¹¹⁰ Nejčastějším problémem může být to, že si vše náhradní matka rozmyslí a rozhodne si dítě nechat, popřípadě přivodí dítěti újmu, a to se nenarodí, nebo se narodí nemocné. Problémy mohou nastat také na straně objednatelského páru, kdy se například objednatelský pár rozejde, popřípadě dojde k úmrtí jednoho či obou objednatelských rodičů.

Ať nastane jakékoliv riziko, z hlediska práva je velkým problémem to, že právní postavení dítěte je od počátku celého procesu nejisté.¹¹¹ Právě jistota a předvídatelnost v právním postavení nejen dítěte, ale i rodičů a dalších osob je jedním z nejdůležitějších zájmů společnosti.

Objednatelský pár a náhradní matka často uzavírají dohody týkající se zejména nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, způsobu života náhradní matky, informační povinnosti a předání dítěte po porodu. V tomto ohledu je zcela nerozhodné, zda je dohoda uzavírána písemně, popřípadě ústně.¹¹² Jen těžko si lze však představit, jak by uvedená surogátní smlouva byla vymáhána v případě jejího porušení. Ustanovení smlouvy týkající se nákladů spojených s těhotenstvím a porodem vymahatelné nepochybně je, protože dle §920 OZ přísluší neprovdané matce nejen výživa po dobu dvou let od narození dítěte, ale také úhrada nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Ale nic není černobílé, a i v tomto případě můžeme narazit na problematickou část. Zákon výslovně stanoví, že má žena právo na úhradu přiměřených nákladů.¹¹³ Proto může zejména u soudu nastat konflikt v tom, zda jsou sjednané úhrady na náklady náhradní matky přiměřené. Ostatní ujednání ve smlouvě jsou dle mého názoru zcela bez právní relevance. Nedokážu si reálně představit, jak by mohlo být vymáháno ujednání smluvních stran ohledně

¹¹⁰ HEJDUK, Marek. Problematika náhradního mateřství de lege ferenda. *Trestní právo*. 2012, č. 7-8, s. 37-42.

¹¹¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*. 2015, č. 21, s. 725-732.

¹¹² CÍSAŘOVÁ, Dagmar, SOVOVÁ, Olga. Náhradní mateřství v právní praxi. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2015, č. 2, s. 13-24.

¹¹³ § 920/1 OZ

pravidelných docházek na lékařské prohlídky, požívání vitamínů, notabene poporodní předání dítěte.

Rizik spojených s náhradním mateřstvím je mnoho a české soukromé právo nám nedává žádná vodítka, jak upravit poměry mezi osobami a vyhnout se uvedeným rizikům. Institut náhradního mateřství spojuje náhradní matku a objednatelský pár společným cílem, tedy narozením zdravého dítěte, jeho předáním a životem u objednatelského páru. Ale ačkoliv chtějí všechny osoby na počátku to samé, život často přinese různé situace a změny poměrů a z osob jednajících ve shodě se rázem mohou stát protichůdné strany, jak tomu bylo v mnohých případech v zahraničí.¹¹⁴

Ústava stanoví, že Česká republika je právní stát. S ohledem na nedostatečnou právní úpravu náhradního mateřství však můžeme být na pochybách. Je tento právní stav skutečně v souladu s realitou právního státu? V kapitole týkající se náhradního mateřství v praxi jsem popsala skutečný příklad náhradní matky Nikoly, která vyjádřila názor, že pro stabilitu mezilidských vztahů by bylo vhodnější problematiku právně upravit. Své důvody zakládala na obavách, které ji pronásledovaly celým procesem náhradního mateřství. V tomto ohledu souhlasím s Nikolou a pozastavím se nad tím, zda zásada "mater semper certa est" již není v současné době a při současných podmínkách zastaralá.

Při běžných každodenních situacích se zmíněná zásada uplatní skvěle. Jedná se o jednoduché případy početí dítěte vedené autonomní vůlí rodičů dítě přivést na svět. Tyto situace nepřinášejí právu žádné zvláštní komplikace. S rozvíjející se vědou a se zvyšující se mírou neplodnosti však zásada na nové situace nedosahuje.

Pan doktor Mitlöchner se ve svém článku Vybrané otázky náhradního mateřství zamýšlí nad tím, jak je možné, že se v případě oplodnění ženy zárodečnou buňkou získanou od anonymní dárkyně, stává oplodněná žena právní matkou bez dalšího, a v případě stejného postupu u náhradní matky dochází k řadě problémů. V obou situacích je cílem to samé, léčba neplodnosti a narození dítěte. Když bychom měli situaci analyzovat z hlediska zamýšlené vůle zúčastněných osob, můžeme nalézt východisko problému. Anonymní dárkyně zárodečné buňky poskytuje s úmyslem odstranit neplodnost cizího páru. Jejím motivem není narození vlastního dítěte, a proto je zde zásada zcela přílehavá a matkou se stává žena, která dítě porodila. Obdobně můžeme argumentovat i v případě využití institutu náhradního mateřství. Objednatelský pár je vybaven vlastním genetickým materiálem, který však nemůže být donošen v těle biologické matky. Pouze za tímto účelem objednatelský pár svěřuje vlastní genetický materiál náhradní matce, která podstupuje ne zcela jednoduchý zákrok, jehož účelem je donošení a porození cizího plodu. Pokud bychom se opět chtěli dopátrat zamýšleného účelu, cílem náhradní matky není od počátku donosit a porodit vlastní

¹¹⁴ viz zahraniční judikatura

dítě, stejně tak cílem objednatelského páru není dopomoci náhradní matce k vlastnímu dítěti. Je tedy právní úprava spravedlivá?

Sama se přikláním spíše k názoru, že nejen že není úprava spravedlivá, ale dokonce se může jevit i šikanózně. Jak již bylo řečeno, s rozvíjející se vědou přicházejí nové dosud nepředvídatelné situace vedoucí k tomu, že tradiční úprava se v mnohých ohledech může jevit překonaně. A to je případ zásady "mater semper certa est". Nemyslím si, že by měl být fakt porodu za každých okolností jedinou relevantní okolností pro určování mateřství. Ustanovení bych vhodně doplnila o další odstavec vyjadřující to, že se pravidlo neuplatní v případě porodu dítěte z genetického materiálu jiné ženy.

Ke svému názoru jsem dospěla při četbě článku pana doktora Skácela, který se vyjadřoval k zamýšlenému návrhu ustanovení §775 OZ. V uvedeném článku pan doktor prezentoval mnoho argumentů znějících pro novelizaci ustanovení. Z nejsilnějších se mi jevil argument týkající se nejlepšího zájmu dítěte mít za matku v právním smyslu právě dárkyni genetického materiálu, která může pro dítě nejen ze zdravotních hledisek udělat nejvíce. Uvedená žena, nazývána sociální matkou, sdílí s dítětem genetický materiál, a právě v případě naléhavé potřeby může na rozdíl od náhradní matky podstoupit testy ke zjištění rodinné anamnézy, popřípadě také zajistit vše ostatní.

Problémem stávající právní úpravy je nejistota o právním postavení narozeného dítěte a všech zúčastněných osob. Doplněním dotčeného ustanovení občanského zákoníku bychom postavili najisto právní postavení všech osob. Sociální rodiče by byly od počátku rodiči dle platné právní úpravy a nebyli by nuceni podstupovat další zbytečné a někdy také nejisté kroky směřující k právnímu rodičovství. K uvedenému je třeba poznamenat, že náhradní matky podstupují umělé oplodnění k tomu, aby přivedly na svět cizí dítě. Pokud by se jednalo o případ užití zárodečných buněk náhradní matky a muže z objednatelského páru, doplňující ustanovení by se neužilo a za matkou narozeného dítěte by byla považována právě náhradní matka.

Na rozdíl od jiných evropských států Česká republika náhradní mateřství přímo nezakazuje, ale toleruje.¹¹⁵ Zmíněné řešení se mi zdá vhodnější z důvodů omezení rizik spojených s tzv. „baby turistikou“.¹¹⁶ Z judikatury jsou známy případy, kdy si objednatelský pár shání své vysněné dítě prostřednictvím náhradní matky v zahraničí a následně se domáhá zápisu v místě svého pobytu. Tímto postupem však dochází k záměrnému obcházení zákona a dle mého názoru je vhodnější náhradní mateřství povolit, nebo vhodně upravit, než nutit dítě chtivé sociální rodiče činit něco nelegálního. Přeshraniční charakter náhradního mateřství je významným argumentem svědčícím pro přijetí legislativních opatření minimálně na úrovni Evropské unie. Někteří autoři zastávají

¹¹⁵ zakázané je náhradní mateřství zejména v Polsku, Francii, Itálii a dalších státech

¹¹⁶ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, SOVOVÁ, Olga. Náhradní mateřství v právní praxi. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2015, č. 2, s. 13-24.

názor, že nejednotnost a neexistence právní úpravy v této oblasti podporuje přeshraniční turistiku v oblasti náhradního mateřství.¹¹⁷

Dalším negativním jevem souvisejícím s náhradním mateřstvím může být jeho komercializace. Pokud budeme teoreticky uvažovat o platném uzavření surogátní smlouvy, mohlo by se jednoduše stát, že se dítě stane předmětem obchodů. Mnozí odborníci komercializaci náhradního mateřství zavrhlí již zpočátku a já s jejich závěry souhlasím a připustila bych pouze současnou altruistickou podobu náhradního mateřství.¹¹⁸

Současný stav právní úpravy, respektive ne úpravy svědčí požadavku zachování tradičních hodnot v rodinném právu, který by mohly být dle názorů znějících v literatuře ve značné míře narušen pozitivní úpravou, a tím také uvedení institutu ve známost, popřípadě až jeho zneužíváním. Já sama zastávám názor, že problematika uvedení institutu ve známost by neměla být až takovým problémem. Ve výzkumu prezentovaném v článku Právní vědomí o náhradním mateřství od doktora Mitlöchner jsme došli k výsledkům, že povědomí laické veřejnosti je vcelku rozsáhlé a správné. Výzkum se zabýval postojem široké veřejnosti k náhradnímu mateřství a vyplynulo, že téměř tři čtvrtiny respondentů již slyšeli o metodě náhradního mateřství a více než polovina dotázaných také zvládla termín správně interpretovat, což je pravděpodobně důsledkem medializace, zejména prostřednictvím televize, popřípadě rádia.¹¹⁹ Co se však týká obavy zneužívání institutu, veřejnost se ve výzkumu vyjádřila jasně, když tři čtvrtiny dotázaných shledaly náhradní mateřství za etické a přípustné pouze ze závažných zdravotních důvodů bránících objednatelskému páru v početí vlastního dítěte. Naopak pouze 15% dotázaných by připustilo náhradní mateřství i dalších důvodů, zejména kariérních.¹²⁰

S ohledem na výše uvedené tedy souhlasím s tím, aby byla přijata pozitivní úprava náhradního mateřství favorizující ženu z objednatelského páru při určování mateřství v případech nestandardních, tedy v případech narození dítěte prostřednictvím náhradní matky, ale pouze za podmínky léčby neplodnosti a v altruistické podobě.

¹¹⁷ GREGUŠ, Jozef. Náhradné materstvo a materská dovolenka. Časopis pro právní vědu a praxi. 2017, č. 1, s. 163-177.

¹¹⁸ HEJDUK, Marek. Problematika náhradního mateřství de lege ferenda. Trestní právo. 2012, č. 7-8, s. 37-42.

¹¹⁹ MITLOHNER, Miroslav, FIALKOVÁ, Ivana, TÁSLAROVÁ, Radka. Právní vědomí o náhradním mateřství. Rodinné listy, 2015, č. 4, s. 28.

¹²⁰ tamtéž

Náhradní mateřství je mnohými považováno za lék na rostoucí neplodnost. O přínosnosti tohoto institutu není pochyb, jak ukazují mnohé statiky, které tvrdí, že neoficiálně přijde na svět prostřednictvím náhradních matek až 250 dětí ročně.¹²¹ Ačkoliv je tento institut považován veřejností za morální a vhodné řešení zdravotních problémů sociálních rodičů, nese s sebou mnohá úskalí, na která nedává současná právní úprava žádnou odpověď. Z tohoto důvodu se klaním k názoru, že by bylo vhodné, ne-li přímo potřebné problematiku náhradního mateřství upravit.

Cílem mé práce bylo analyzovat nejen českou právní úpravu, ale také právní úpravy vybraných států, abych mohla porovnat, jak se s tímto institutem vyrovnali v zahraničí. Z tohoto důvodu jsem si záměrně vybrala tři okruhy různých řešení. Velká Británie se vydala cestou pozitivní úpravy založené na zvláštním soudním výroku vydaném za splnění zákonných podmínek. Ukrajina prezentovala zemi zastupující komerční náhradní mateřství a Německo zakázalo náhradní mateřství zcela.

Právě britská právní úprava byla v minulosti považována za východisko budoucí české legislativy. Řešení by to dle mého názoru bylo vhodnější v porovnání se současnou českou právní úpravou, ale opět bychom mohli hovořit o zbytečně komplikovanému postupu s ohledem na nutnou účast soudu. Ukrajinská právní úprava za matku narozeného dítěte označuje přímo dárkyni genetického materiálu, tedy ženu z objednatelského páru. Zmíněné řešení mi přijde vhodné z již dříve vyjádřených názorů v poslední kapitole mé práce. Jako nejsilnější argument pro favorizaci sociální matky mi posloužil především zájem dítěte nejen na jistotě jeho právního postavení, ale také na tom, aby o něj pečovala žena geneticky příbuzná bez dalšího. Nejeví se současná právní úprava šikanózně, když předurčuje sociální matku podstoupit další klikatou cestu osvojení na své již jinak strastiplné cestě za vysněným dítětem?

S ohledem na výše uvedené zopakují své názory prezentované v poslední kapitole. Právní úprava určování mateřství by neměla být založena na faktu porodu bez dalšího. S ohledem na rozvoj zdravotnictví, vědy a techniky je vhodné doplnit ustanovení týkající se určení mateřství o další odstavec vyjadřující zásadu, že v případě náhradního mateřství se nebudeme řídit faktem porodu, ale náhradní matkou bude žena, která poskytla genetický materiál a v jejímž zájmu se dítě narodí. Na základě tohoto ustanovení by bylo určeno mateřství k dítěti bez dalšího a již by nebylo třeba iniciovat další řízení vedoucí k uznání právního rodičovství.

¹²¹ HRONOVÁ, Zuzana. Odnosi cizí dítě, po porodu ho odevzdají. Náhradní matky jsou v česku šedá zóna, říká autorka filmu [online] *Magazin.aktualne.cz* 15. 11. 2016 [cit. 01.08.2019]. Dostupné na: <<https://magazin.aktualne.cz/odnosi-cizi-dite-po-porodu-ho-odevzdaji-je-to-hrozne-tezky-m/r~77695462aa8511e6a222002590604f2e/>>.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou právní úpravy náhradního mateřství. Institut není v České republice právně regulován (kromě jediného ustanovení §804 OZ). V první a druhé kapitole jsou vymezeny dva základní pojmy, a to pojem rodina a pojem nejlepšího zájmu dítěte. Dále je vysvětlen institut náhradního mateřství včetně platné právní úpravy. Čtvrtá kapitola se zabývá asistovanou reprodukcí, prostřednictvím které dochází k náhradnímu mateřství v praxi. Aby byl celý proces završen, sociální rodiče jsou nuceni podstoupit proces osvojení, který je popsán v následující páté kapitole. Součástí práce je skutečný životní příběh náhradní matky Nikoly. Kapitola číslo sedm se zabývá trestněprávní problematikou náhradního mateřství. Nejznámější případy z judikatury jsou obsaženy v osmé kapitole. Analýza právních úprav vybraných cizích států je obsažena v poslední kapitole.

Cílem práce je analyzovat nejen českou právní úpravu, ale také právní úpravy cizích států, a následně navrhnou vhodnou úpravu *de lege ferenda*.

Klíčová slova:

Náhradní mateřství, surrogátní mateřství, surogační mateřství, náhradní matka, mateřství, dítě, asistovaná reprodukce, osvojení, smlouva o náhradním mateřství, surogační smlouva

Abstract

The master thesis deals with the issue of legislation of surrogacy. This institute is not legally regulated in the Czech Republic (except one provision, Art. 804 of the Civil Code). The first and the second chapters define the basic terms, the term family and the best interest of the child. Furthermore the institute of surrogate motherhood including the current legislation in the Czech Republic is defined in the third chapter. The fourth chapter contains information referring to assisted reproduction, the only way to have a baby through surrogate motherhood. Social parents are forced to undergo adoption which is described in the chapter number five. The master thesis contains real story of surrogate mother named Nicole. Chapter number seven deals with penal matters. The most famous cases are described in the ninth chapter. Last chapter contains the current legislations in selected foreign countries.

The aim of the thesis is to analyze the institute of surrogate motherhood in Czech legislation and the legislations in selected foreign countries and try to suggest more comfortable solution.

Key words:

Surrogate motherhood, surrogacy, surrogate mother, maternity, child, assisted reproduction, adoption, surrogacy contract

Seznam použité literatury

Monografie a články:

- 1) BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. Právní rozhledy. 2013, č. 9, s. 312-321.
- 2) BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy, 2016, č. 6, s. 193.
- 3) CÍSAŘOVÁ, Dagmar, SOVOVÁ, Olga. Náhradní mateřství v právní praxi. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2015, č. 2, s. 13.
- 4) Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Leges, 2001, s. 167.
- 5) FOREJTOVÁ, Monika, BURIÁNOVÁ, Pavla. Náhradní mateřství a otazníky, které ho doprovázejí. Rodinné listy, 2018, č. 7, s. 17.
- 6) GREGUŠ, Jozef. Náhradné materstvo a materská dovolenka. Časopis pro právní vědu a praxi. 2017, č. 1, s. 163-177.
- 7) HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. PORTÁL, Praha, 2000, s. 512.
- 8) HADERKA, Jiří. Surogační mateřství. Právní obzor, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917.
- 9) HEJDUK, Marek. Problematika náhradního mateřství de lege ferenda. Trestní právo. 2012, č. 7-8, s. 37-42.
- 10) HOFMANNOVÁ, Helena. Vývoj interpretace (nejlepšího) zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu. Ministerstvo práce a sociálních věcí, s. 5.
- 11) HRUŠÁKOVÁ, Milena, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. Brno: Doplněk, 2006. 398 s.
- 12) HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, 1380 s.
- 13) HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck. 2009, 558 s.
- 14) Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, Praha: Leges 2013 s 234–235; ISBN 978-80-87576-69-4.
- 15) KALVACH, Mariana. Zamyšlení nad problematikou náhradního mateřství. Zdravotnictví a právo. 2009, roč. 13, č. 7-8, s. 14-18.

- 16) KONEČNÁ, Hana. Asistovaná reprodukce a věk. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2016, č. 2, s. 35-54.
- 17) KOVÁŘOVÁ, Daniela. Děti téměř kukaččí. Rodinné listy, 2014, roč. 3, č. 9, s. 25.
- 18) KOVÁŘOVÁ, Daniela. Advokát a náhradní mateřství. Bulletin advokacie, 2017, č. 5, s. 65.
- 19) KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. Právní rozhledy, 2015, č. 21, s. 725.
- 20) KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. Právní rozhledy, 2017, č. 15-16, s. 524.
- 21) LUŽNÁ, Romana. Pohled Ústavního soudu na náhradní mateřství. Rodinné listy, 2017, č. 9, s. 22.
- 22) LUŽNÁ, Romana. Pojem rodinného života v judikatuře Ústavního soudu. Rodinné listy, 2017, č. 11, s. 20.
- 23) LOJKOVÁ, Jana. In COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2010.
- 24) MITLOHNER, Miroslav. Některá trestněprávní rizika náhradního mateřství. Rodinné listy, 2017, č. 4, s. 11.
- 25) MITLOHNER, Miroslav. Ještě jednou k náhradnímu mateřství. Rodinné listy, 2015, č. 12, s. 16.
- 26) MITLOHNER, Miroslav, FIALKOVÁ, Ivana, TÁSLAROVÁ, Radka. Právní vědomí o náhradním mateřství. Rodinné listy, 2015, č. 4, s. 28.
- 27) MITLOHNER, Miroslav. Vybrané otázky náhradního mateřství. Rodinné listy, 2013, č. 12, s. 2.
- 28) PEJCHALOVÁ GRNWALDOVÁ, Vladimíra. K odnětí dítěte narozeného z náhradní matky. Bulletin advokacie, 2017, č. 11, s. 56.
- 29) ŠÍNOVÁ, Renata a kol. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: Rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, 304 s.
- 30) SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Institut matky hostitelky. Zdravotnictví a právo, 2009, roč. 13, č. 11, s. 6-9.
- 31) Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140–421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1680.
- 32) TRÁVNÍČEK, M. Střídavá Péče. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 7.
- 33) ZUKLÍNOVÁ, Michaela aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655-§ 975) Dostupné v Systému ASPI. ASPI_ID KO89_b2012CZ. Wolters Kluwer.

Internetové zdroje

- 1) ŠESTÁK, Martin. Kovářová s Juráskovou otevírají cestu náhradnímu mateřství [online]. Česká televize, 02. 09. 2009 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1387477-kovarova-s-juraskovou-oteviraji-cestu-nahradnimu-materstvi>>.
- 2) PETRENKO, Jana. Náhradní mateřství – kde je poptávka, bude taky nabídka [online]. Zdravotnickýdeník.cz, 11. 04. 2019 [cit. 18. 07. 2019]. Dostupné na
- 3) <<https://www.zdravotnickýdeník.cz/blog/nahradni-materstvi-poptavka-bude-taky-nabidka>>.
- 4) JÁNSKÁ, Lucie. Konec tabu. Stovky dětí v Česku porodily náhradní matky. Prvnímu je už 21 [online]. Lidovky.cz 22. 07. 2014 [cit. 25. 07. 2019]. Dostupné na
- 5) <http://relax.lidovky.cz/ja-nahradni-matka-0e2-/zdravi.aspx?c=A140721_204119_In-zdravi_jzl>.
- 6) VALC, Jakub. Asistovaná reprodukce a její vliv na právní status (nad)pocatého embrya či dospívajícího dítěte [online]. Právní prostor.cz 17. 01. 2018 [cit. 15. 07. 2019]. Dostupné na: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/asistovana-reprodukce-a-její-vliv-na-pravni-status-nad-pocateho-embrya-ci-dospivajiciho-ditete>>.
- 7) Family Code of Ukraine ze dne 10. ledna 2002, art. 123 sec. 2. Pro text zákona viz Family Code of Ukraine [online]. Familylaw.com.ua [cit. 15.08.2019]. Dostupné na: <www.familylaw.com.ua/docs/FAMILY_CODE_OF_UKRAINE.doc>.
- 8) Family Code of Ukraine ze dne 10. ledna 2002, art. 139 sec. 2. Pro text zákona viz Family Code of Ukraine [online]. Familylaw.com.ua [cit. 15.08.2019]. Dostupné na: <www.familylaw.com.ua/docs/FAMILY_CODE_OF_UKRAINE.doc>.
- 9) Ukrainian Surrogacy Laws [online]. Familylaw.com.ua [cit. 15.08.2019]. Dostupné na: <http://www.familylaw.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=97&lang=en>.
- 10) IVF Legislation in Ukraine [online]. Familylaw.com.ua [cit. 15.08.2019]. Dostupné na: <<https://www.newlifeukraine.com/ivf-legislation/>>.
- 11) Ukrajinky pronajímají dělohy cizinkám. Po skandálu řeší byznys poslanci [online]. Twnews.com 01. 02. 2019 [cit. 15.08.2019]. Dostupné na <<https://theworldnews.net/cz-news/ukrajinky-pronajimaji-delohy-cizinkam-po-skandalu-resi-byznys-poslanci>>.
- 12) KANTOR, Lukáš. Ukrajina: dělohy k pronájmu [online]. Pressreader.com 30. 06. 2019 [cit. 15.08.2019]. Dostupné na <<https://www.pressreader.com>>.
- 13) Human Fertilization and Embryology Act 2008 [online]. Legislation.gov.uk [cit. 11.07.2019]. Dostupné na: <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents>>.
- 14) The Surrogacy Arrangements Act 1985. Pro text zákona viz Surrogacy Arrangements Act. 1985 [online]. Legislation.gov.uk [cit. 11.07.2019]. Dostupné na: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49>>.
- 15) ONDERKOVÁ, Lucia. Náhradné materstvo v Nemecku [online]. Pravo-medicina.sk 03. 12. 2011 [cit. 11.07.2019]. Dostupné z: <<http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/457/nahradne-materstvo-v-nemecku>>.
- 16) Gesetz zum Schutz von Embryonen. Pro text zákona viz Gesetz zum Schutz von Embryonen [online]. Rki.de [cit. 11.07.2019]. Dostupné na: <https://www.rki.de/SharedDocs/Gesetzestexte/Embryonenschutzgesetz_englisch.pdf;jsessionid=B607E09E0DFD4145C315FEDB0FEE6818.2_cid363?__blob=publicationFile>.

- 17) HRONOVÁ, Zuzana. Odnosí cizí dítě, po porodu ho odevzdají. Náhradní matky jsou v česku šedá zóna, říká autorka filmu [online] Magazin.aktualne.cz 15. 11. 2016 [cit. 01.08.2019]. Dostupné na: <<https://magazin.aktualne.cz/odnosi-cizi-dite-po-porodu-ho-odevzdaji-je-to-hrozne-tezky-m/r~77695462aa8511e6a222002590604f2e/>>.

Právní předpisy

- 1) zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 2) zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- 3) zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
- 4) zákona č. 373/2011 Sb., zákon o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
- 5) zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 6) zákon č. 418/2011 Sb., zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
- 7) zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- 8) zákon č. 36/2005, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 9) Úmluva o lidských právech a biomedicíně
- 10) Úmluva o právech dítěte

Judikatura

- 1) Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15
- 2) Nález Ústavního soudu ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15
- 3) Nález Ústavního soudu ze dne 30. 05. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13
- 4) Nález Ústavního soudu ze dne 20. 01. 2005, sp. zn. II. ÚS 363/03
- 5) Nález Ústavního soudu ze dne 20. 07. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09
- 6) Nález Ústavního soudu ze dne 26. 08. 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09
- 7) Nález Ústavního soudu ze dne 08. 07. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09
- 8) Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16